

## บทที่ 2

### เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่อง การพัฒนาโปรแกรมการศึกษาสำหรับผู้ปกครอง ในการส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกายของเด็กวัยอนุบาล ด้วยรูปแบบการให้ประชาชนในชนบท มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา แบ่งเป็น 4 ตอน ดังนี้

**ตอนที่ 1 การส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกายของเด็กวัยอนุบาลในชนบทภาคใต้ :**

ความรู้เชิงทฤษฎีและสภาพและปัญหา

- 1.1 ความรู้เชิงทฤษฎีเกี่ยวกับการส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกายของเด็กวัยอนุบาล
- 1.2 สภาพและปัญหาการส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกายของเด็กไทยโดยรวม

**ตอนที่ 2 การพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็กในชนบทตามแนวคิดการพัฒนาชนบทแบบมีส่วนร่วม**

- 2.1 ความสำคัญและความเป็นมาของการพัฒนาชนบทแบบมีส่วนร่วม
- 2.2 ความหมาย ความสำคัญ และลักษณะสำคัญของรูปแบบการให้ประชาชน

ในชนบทมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา

- 2.3 ขั้นตอนการดำเนินงานของรูปแบบการให้ประชาชนในชนบทมีส่วนร่วม

ในการแก้ปัญหา

- 2.4 เทคนิควิธีที่นำมาใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลของรูปแบบการให้ประชาชนในชนบทมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา

- 2.5 ผลกระทบและข้อบ่งชี้ถึงการนำรูปแบบการให้ประชาชนในชนบทมีส่วนร่วม

ในการแก้ปัญหาไปประยุกต์ใช้

**ตอนที่ 3 การพัฒนาโปรแกรมการศึกษาสำหรับผู้ปกครอง**

- 3.1 การศึกษาสำหรับผู้ปกครอง
- 3.2 การพัฒนาโปรแกรมการศึกษา
- 3.3 โปรแกรม หรือรูปแบบต่าง ๆ ในการจัดการศึกษาสำหรับผู้ปกครอง

**ตอนที่ 4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาสำหรับผู้ปกครอง**

- 4.1 งานวิจัยต่างประเทศ
- 4.2 งานวิจัยในประเทศ

## ตอนที่ 1 การส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกายของเด็กวัยอนุบาลในชนบทภาคใต้ : ความรู้เชิงทฤษฎี และสภาพและปัญหา

### 1.1 ความรู้เชิงทฤษฎีเกี่ยวกับการส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกายของเด็ก วัยอนุบาล

#### 1.1.1 ความหมายและความสำคัญของพัฒนาการทางร่างกายของเด็กวัยอนุบาล

ความแข็งแรงของเด็กเป็นพื้นฐานในการเจริญเติบโตลดจนความพร้อมทางด้านอารมณ์ การเข้าสังคม และความคิดสติปัญญา ดังนั้นจึงควรให้ความสำคัญต่อการอบรมเลี้ยงดู และการเตรียมความพร้อมทางด้านร่างกาย วัยตั้งแต่แรกเกิดถึง 6 ปี เป็นวัยที่มีความต้องการอาหาร ที่ถูกสัดส่วนและปริมาณเพียงพอ ซึ่งทำให้ร่างกายเจริญเติบโตเต็มที่ เซลล์ร่างกาย และเซลล์สมองของเด็กจึงจะมีการพัฒนาอย่างสมบูรณ์ (วารภรณ์ รักวิชัย, 2535)

มาสโลว์ (Maslow, 1968) เชื่อว่าทุกคนมีความต้องการแสวงหาสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการให้กับตนเองเริ่มตั้งแต่ ความต้องการขั้นต่ำ คือ ความต้องการทางด้านร่างกาย ความปลอดภัย ความรักและเป็นเจ้าของ ได้รับการยกย่องและบรรลุศักยภาพของตนเองอย่างแท้จริงซึ่งเป็นความต้องการขั้นสูงสุด แต่ทั้งนี้มนุษย์จะต้องมีการตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานก่อน คือ ด้านร่างกาย จึงสามารถตอบสนองความต้องการขั้นสูงอื่น ๆ ไปได้

เกสเซล (Gesell, ) อธิบายว่าพัฒนาการทั้งหมดปรากฏขึ้น เป็นรูปแบบที่แน่นอนและเกิดขึ้นเป็นลำดับขั้น ซึ่งไม่เพียงแต่การเจริญเติบโตของร่างกาย (เนื้อเยื่อและอวัยวะ) เท่านั้นแต่รวมไปถึงพฤติกรรมและหน้าที่ของสิ่งเหล่านั้นด้วย วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมเป็นเพียงองค์ประกอบอันดับที่สองที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการ ถ้าวุฒิภาวะยังไม่เกิดขึ้น สภาพแวดล้อม จะไม่มีอิทธิพลอะไรต่อพัฒนาการของเด็ก การเติบโตและพัฒนาการของเด็กจะมีลักษณะต่อเนื่อง และเป็นขั้นตอน และการที่จะพัฒนาถึงขั้นใดก็ต้องบรรลุวุฒิภาวะ (Maturity) ของความสามารถขั้นนั้น รวมทั้งมีความพร้อมด้วย (Readiness)

จากคำอธิบายข้างต้นสรุปได้ว่า พัฒนาการทางร่างกายของเด็ก มีความสำคัญ คือ ความแข็งแรงของเด็กเป็นพื้นฐานในการเจริญเติบโตตลอดจนความพร้อมทางด้านอารมณ์ การเข้าสังคม และความคิดสติปัญญา นอกจากนี้พัฒนาการทางร่างกาย ยังมีลักษณะของการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและเป็นลำดับขั้น แสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าที่เกิดขึ้นทางร่างกาย อันได้แก่ การเป็นผู้มีสุขภาพดี สามารถเคลื่อนไหวร่างกายได้คล่องแคล่ว ช่วยตนเองในกิจวัตรง่าย ๆ เช่น อาบน้ำ แปรงฟัน แต่งตัว เป็นต้น รวมถึงมีน้ำหนัก ส่วนสูง อยู่ในเกณฑ์มาตรฐานของเด็กไทยในวัยนี้

### 1.1.2 ลักษณะพัฒนาการทางร่างกายของเด็กวัยอนุบาล

เด็กวัยอนุบาลมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นมากเหมือนวัยทารก โครงกระดูกกะโหลกศีรษะและระบบประสาทเริ่มพัฒนา จำนวนขนาดของกระดูกเพิ่มขึ้น และร่างกายแข็งแรงขึ้น ร่างกายเริ่มปรับตัว กล้ามเนื้อพัฒนาเป็นสัดส่วนกับการเจริญเติบโตของร่างกาย กล้ามเนื้อ ส่วนใหญ่ของเด็กวัยนี้พัฒนาดีแล้ว แต่กล้ามเนื้อส่วนละเอียดยังพัฒนาไม่เต็มที่ ได้แก่ กล้ามเนื้อตา นิ้วมือ ฯลฯ ฉะนั้นเด็กวัยนี้มักประกอบกิจกรรมการเคลื่อนไหวทั่วๆ ไป เช่น ถีบจักรยาน ปีนป่าย มากกว่าการทำงานที่ต้องอาศัยทักษะการประสานงานของอวัยวะที่มีกล้ามเนื้อละเอียด เช่น ตากับมือ พัฒนาการโดยทั่ว ๆ ไป จะเห็นว่าศีรษะของเด็กในวัยนี้จะเจริญในอัตราที่ช้าลง เพื่อให้ได้สัดส่วนกับร่างกายซึ่งเริ่มพัฒนาลักษณะของผู้ใหญ่มากขึ้น (พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุญย์, 2535)

ทิตนา แชมมณี และคณะ (2535) กล่าวถึง ลักษณะพัฒนาการ และ ความต้องการด้านร่างกายของเด็ก คือ ลักษณะทางกายตามปกติของเด็กปฐมวัยเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วด้านส่วนสูง น้ำหนัก และสัดส่วนของร่างกาย ในระยะแรกของชีวิต อวัยวะต่างๆ กำลังอยู่ในระยะก่อตัวให้สมบูรณ์ เซลล์สมอง และระบบการทำงานของส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ต้องพัฒนาไปอย่างเรื่อย ๆ ระยะเวลาหนึ่งจึงจะสมบูรณ์ เต็มที่ พัฒนาการด้านร่างกายมี 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ พัฒนาการทางสุขภาพ และพัฒนาการทางการเคลื่อนไหว

1) พัฒนาการทางสุขภาพ ดัชนีสำคัญได้แก่ น้ำหนัก และส่วนสูง เด็กควรมีน้ำหนักและส่วนสูงเหมาะสมกับวัย มีการเพิ่มน้ำหนักและส่วนสูง ตามอัตราการเพิ่มโดยเฉลี่ยของเด็กในประเทศของตน

2) พัฒนาการทางการเคลื่อนไหว เด็กปฐมวัยจะพัฒนาความสามารถในการควบคุมการเคลื่อนไหวโดยเริ่มต้นจากส่วนบนของร่างกาย คือ ศีรษะไปสู่ลำตัว ขา และเท้า และเริ่มจากลำตัวไปยังแขนขา ไปสู่ปลายนิ้วมือนิ้วเท้าตามลำดับ ตลอดจนเริ่มจากการควบคุมกล้ามเนื้อใหญ่ไปสู่กล้ามเนื้อเล็ก นอกจากการควบคุมกล้ามเนื้อเพื่อการเคลื่อนไหวแล้ว เด็กยังพัฒนาความสามารถในการใช้ประสาทสัมผัสต่าง ๆ ได้แก่ การมอง การชิม การดม และการจับสัมผัส

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน (2531) ได้แบ่งลักษณะพัฒนาการทางการเคลื่อนไหวของเด็กวัยอนุบาลออกเป็น 2 ด้าน ได้แก่

1) กล้ามเนื้อใหญ่ เกี่ยวข้องกับความคล่องแคล่วว่องไว และความแข็งแรงของร่างกาย ได้แก่ การทรงตัว การใช้มือและแขน ความสามารถในการเคลื่อนไหวร่างกายซึ่งสามารถสังเกตได้ในขณะเด็กเล่นออกกำลังกายกลางแจ้ง หรือร่วมกิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะ

2) กล้ามเนื้อเล็ก เกี่ยวข้องกับความคล่องแคล่วในการใช้มือและประสาทสัมผัสระหว่างสายตาและมือ ซึ่งสามารถสังเกตได้ในขณะที่เด็กทำศิลปะ เช่น ปั้น วาด ขยำ ชัก ปะ ตัด พิมพ์ ฯลฯ รวมทั้งการตบตีอกขนาดเล็กลง และเล่นรูปตัดต่อ ฯลฯ การส่งเสริมพัฒนาการด้านกล้ามเนื้อเล็ก ส่งผลต่อพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กวัยอนุบาลเป็นอย่างมาก

กล่าวโดยสรุป ลักษณะพัฒนาการทางร่างกายของเด็กวัยอนุบาลเป็นลักษณะทางพัฒนาการของกล้ามเนื้อใหญ่ กล้ามเนื้อเล็ก และประสาทสัมผัส รวมถึงการเจริญเติบโตของน้ำหนักและส่วนสูง เด็กที่มีการเจริญเติบโตและพัฒนาการที่ต่อเนื่องไปตามลำดับขั้นตอน ทำให้เด็กมีพัฒนาการทางสุขภาพ พัฒนาการทางการเคลื่อนไหว รวมถึงน้ำหนักและส่วนสูงเหมาะสมกับวัย

### 1.1.3 การส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกายของเด็กวัยอนุบาล

การส่งเสริมให้เด็กมีพัฒนาการทางร่างกาย ขึ้นอยู่กับการเลี้ยงดูเด็กให้มีการเจริญเติบโตด้านส่วนสูง และน้ำหนักตามปกติและการจัดกิจกรรมให้เด็กได้ใช้กล้ามเนื้อใหญ่

กล้ามเนื้อเล็ก และประสาทสัมผัส โดยมีการส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกาย ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน, 2531)

- 1) การให้เด็กได้รับอาหารครบ 5 หมู่อย่างเพียงพอ
- 2) การจัดอาหารว่างระหว่างมื้อให้แก่เด็ก
- 3) การให้เด็กได้ออกกำลังกายและพักผ่อนอย่างเหมาะสม
- 4) การดูแลเอาใจใส่เมื่อเด็กมีอาการเจ็บป่วย
- 5) การดูแลเด็กให้ปลอดภัยจากอันตราย และอุบัติเหตุต่าง ๆ

จินตนา หมู่ฝั่ง (2535) กล่าวว่า การส่งเสริมด้านร่างกาย คือ การส่งเสริมความเจริญเติบโต ความแข็งแรงของร่างกาย ปฏิกิริยาทางสุขภาพอนามัย ฝึกกิจนิสัยและสุขนิสัยที่ดี ให้รักษาความสะอาด รู้จักเลือกรับประทานอาหารที่เป็นประโยชน์ และเป็นเวลา ตลอดจนการเข้าห้องน้ำห้องส้วมให้ถูกต้อง ฝึกให้เล่นออกกำลังกายเพื่อบริหารกล้ามเนื้อส่วนต่าง ๆ ทั้งรู้จักการพักผ่อนหย่อนใจที่ถูกต้องวิธี

การประชุมสมัชชาแห่งชาติ ครั้งที่ 1 ด้านการพัฒนาเด็ก (สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี และอื่น ๆ , 2533) ได้ระบุทิศทางในการพัฒนาเด็ก (ตามความต้องการพื้นฐานของเด็ก) ในการส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกายของเด็กไว้ว่า

1) เด็กต้องได้รับสารอาหาร อย่างน้อยที่สุดตามความต้องการของร่างกายที่ได้กำหนดไว้ตามวัย เริ่มตั้งแต่ปฏิสนธิจนถึงในช่วงอายุต่าง ๆ เพื่อให้ร่างกายเจริญเติบโตเต็มที่ และแข็งแรงสมบูรณ์ตามปกติในวัยของตน

2) เด็กต้องได้รับการส่งเสริมสุขภาพ และพัฒนาการและได้รับการป้องกันโรคและภัยที่สามารถหลีกเลี่ยงได้ เด็กต้องได้รับการสร้างเสริมภูมิคุ้มกันโรคด้วยวัคซีนตามที่ได้กำหนดไว้ ตลอดจน ได้รับการป้องกันจากโรคติดต่อและไม่ติดต่อ รวมทั้งต้องได้รับการรักษาพยาบาลขั้นพื้นฐานในกรณีเจ็บป่วยและได้รับการฟื้นฟูสภาพ

3) เด็กต้องมีที่อยู่ถูกสุขลักษณะ ไม่คับแคบจนเกินไป และอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ไม่เป็นพิษเป็นภัยต่อสุขภาพ ทั้งทางกายและจิตและเด็กต้องมีโอกาส มีสถานที่วิ่งเล่น ออกกำลังกายและเล่นกีฬา รวมทั้งมีส่วนร่วมในกิจกรรมนันทนาการตามวัย

นอกจากนี้ ยังได้ระบุรายละเอียดความต้องการพื้นฐานสำหรับเด็ก ในส่วนความต้องการด้านโภชนาการ และสุขภาพอนามัย ของเด็กอายุ 1 - 3 ปี และ 4 - 6 ปี ว่าดังนี้

1) อายุ 1-3 ปี

เด็กในวัยนี้ นับเป็นวัยที่กำลังเจริญเติบโต และเป็นวัยที่เสี่ยงต่อโรคขาดสารอาหารมาก เพราะเด็กหย่านมแม่แล้ว ถ้าเด็กได้รับอาหารไม่เพียงพอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาหารประเภทโปรตีน เช่น นม ไข่ เนื้อสัตว์ต่าง ๆ เด็กอาจเจ็บป่วยด้วยโรคขาดโปรตีนได้ อาการที่อาจสังเกตได้ว่าเด็กนั้นได้รับสารอาหารไม่เพียงพอ คือ น้ำหนักตัวไม่เพิ่มขึ้นหรือน้ำหนักตัวลดลง โดยไม่ปรากฏอาการเจ็บป่วยใด ๆ การขาดอาหารของเด็กในวัยนี้ จะมีผลกระทบกระเทือนต่อการเจริญเติบโตทั้งทางร่างกายและสมอง เด็กในวัยนี้สามารถกินอาหารได้คล้ายกับผู้ใหญ่ เช่น ข้าว เนื้อสัตว์ ผักและผลไม้ แต่ต้องเตรียมให้เหมาะสมกับความสามารถในการกลืนและเคี้ยวของเด็ก พยายามปลูกฝังนิสัยการกินที่ดีให้กับเด็กในวัยนี้ด้วย ปริมาณอาหารที่เด็กกินขึ้นอยู่กับความต้องการของเด็ก การสร้างนิสัยการกินที่ดีจึงเป็นการช่วยให้เด็กกินอาหารได้มาก และได้อาหารที่มีประโยชน์ต่อร่างกายอย่างเพียงพอ

2) อายุ 4-6 ปี

ผู้ปกครองควรต้องระวังในด้านคุณภาพของอาหารที่ให้เช่นเดียวกัน แต่เด็กโตขึ้นและมีฟันเคี้ยวแล้ว ชนิดของอาหารจึงเพิ่มได้มากขึ้น ควรระมัดระวังในการสร้างบริโภคนิสัย และควรให้กินอาหารหลายๆอย่าง ถ้าพ่อแม่มีฐานะพอจะให้ดื่มนมผสมได้ก็ควรให้ดื่มนอกจากให้ความสนใจในเรื่องอาหารการกินของเด็กแล้ว ควรชั่งน้ำหนักเด็กเป็นครั้งคราวเพื่อดูผลการเจริญเติบโต พยายามให้เด็กออกกำลังกายโดยการเล่นและพักผ่อนนอนหลับอย่างเพียงพอ ในที่มีอากาศดีจะช่วยให้เด็กเติบโตตามธรรมชาติ จะช่วยวางรากฐานสุขภาพที่มั่นคงให้แก่เด็ก

นางเนตร สรรพบวร (2540) กล่าวถึงการส่งเสริมพัฒนาการทางด้านร่างกายของเด็ก ไว้ว่า เด็กจำเป็นต้องได้รับอาหารที่เป็นประโยชน์อย่างเพียงพอ ได้ออกกำลังกายและพักผ่อนอย่างสม่ำเสมอ ได้รับการดูแลรักษาร่างกายให้สะอาดถูกสุขอนามัย ซึ่งจะช่วยป้องกันโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ เด็กควรได้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่สะอาด ปลอดภัย ได้รับการป้องกันจากโรคภัยไข้เจ็บและอุบัติเหตุต่าง ๆ ตลอดจนได้รับการรักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วย เด็กจำเป็นต้องได้รับโอกาสที่จะใช้กล้ามเนื้อต่าง ๆ ตลอดจนประสาทสัมผัสต่าง ๆ อย่างเต็มที่ เพื่อให้อวัยวะดังกล่าวเจริญเติบโตขึ้นด้วยดี นอกจากนี้ ควรมีการสังเกตพัฒนาการอย่างใกล้ชิดและสม่ำเสมอ เพื่อเฝ้าระวังความพิการอันเกิดจากความผิดปกติ

ทิสนา ขัมมณี และคณะ (2536) ได้เสนอหลักการส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกายของเด็ก ไว้ดังนี้

- 1) การให้เด็กรับประทานอาหารที่ปลอดภัยปราศจากเชื้อโรค มีปริมาณคุณค่า และรสชาติที่เหมาะสมจะช่วยให้เด็กเจริญเติบโตตามวัยอย่างเหมาะสม
- 2) การฝึกให้เด็กช่วยตนเองในการรับประทานอาหาร และมีสุขนิสัยที่ดีให้รับประทานเป็นเวลา เป็นที่ และมีมารยาทในการรับประทานอาหาร จะทำให้เด็กมีสุขภาพดี และมีระเบียบ
- 3) การฝึกให้เด็กตัดสินใจเลือกบริโภคอย่างฉลาด นอกจากจะมีผลดีต่อสุขภาพแล้ว ยังช่วยฝึกทักษะการคิดของเด็กด้วย
- 4) การให้เด็กได้ใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ การมอง การฟัง การดม การชิม และการลูบคลำ จะช่วยให้ประสาทสัมผัสส่วนนั้น ๆ พัฒนาลงจนช่วยกระตุ้นให้สมองมีการเจริญเติบโตที่ดีด้วย
- 5) การให้เด็กได้ออกกำลังกายอย่างเพียงพอ มีโอกาสได้พัฒนาทั้งกล้ามเนื้อใหญ่และกล้ามเนื้อเล็ก เป็นสิ่งจำเป็นต่อการเจริญเติบโตของร่างกาย
- 6) การให้เด็กมีกิจกรรมที่เคลื่อนไหว และกิจกรรมที่สงบอย่างสมดุลในแต่ละวันจะช่วยให้เด็กเจริญเติบโตอย่างสมดุลทั้งทางกายและใจ
- 7) การจัดที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่มของใช้ และสภาพแวดล้อมปลอดภัย และถูกสุขลักษณะ เป็นสิ่งจำเป็นต่อการเจริญเติบโตของเด็กทั้งกายและใจ
- 8) การกิน การเล่น การออกกำลังกาย พักผ่อนนอนหลับอย่างพอเหมาะพอดี จำเป็นต่อการเจริญเติบโตของเด็ก และเป็นการช่วยฝึกสุขนิสัยที่ดีให้กับเด็ก
- 9) การสังเกตความผิดปกติของเด็ก การขอคำปรึกษาเพื่อป้องกันหรือแก้ไขความผิดปกติของเด็กตั้งแต่แรกเริ่มจะช่วยป้องกันไม่ให้เป็นปัญหาที่แก้ไขได้ยากในภายหลัง
- 10) การพาเด็กไปรับบริการสุขภาพอนามัย รับภูมิคุ้มกันโรคและตรวจสอบพัฒนาการเด็ก เป็นหน้าที่โดยตรงของพ่อแม่ผู้เลี้ยงดูเด็กที่พึงปฏิบัติเป็นระยะ ๆ อย่างต่อเนื่องตามกำหนด เพื่อช่วยให้ทราบอัตราการเจริญเติบโตของเด็ก และสามารถให้ความช่วยเหลือแก้ไขได้ทันท่วงทีเมื่อเด็กเกิดปัญหาสุขภาพ
- 11) การฝึกให้เด็กรู้จักป้องกันตนเองจากโรคภัยต่าง ๆ การให้การดูแลรักษาพยาบาลขั้นต้นแก่เด็ก เมื่อเจ็บป่วยอย่างถูกวิธีเสียแต่เนิ่น ๆ รวมทั้งการป้องกันและดูแลเด็กให้ปลอดภัยจากอุบัติเหตุและสารพิษต่าง ๆ จะช่วยลดความเสี่ยงในการเกิดปัญหาสุขภาพแก่เด็ก

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาร่างกายของเด็กวัยอนุบาล ต้องส่งเสริมโดยการดูแลอย่างเหมาะสมทั้ง 6 ด้าน ได้แก่ ด้านอาหารและโภชนาการ ด้านการป้องกันโรคและการรักษาพยาบาล ตลอดจนการเฝ้าระวังความพิการ ด้านการดูแลที่อยู่อาศัย เครื่องใช้ เครื่องนุ่งห่ม ด้านการรักษาความสะอาดของร่างกาย ด้านการพักผ่อนนอนหลับ และด้านการออกกำลังกาย

## 1.2 สภาพและปัญหาการส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกายของเด็กวัยอนุบาลในชนบทภาคใต้

### 1.2.1 สภาพและปัญหาการส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกายของเด็กไทยโดยรวม

ผลการประชุมสมัชชาแห่งชาติครั้งที่ 1 ด้านการพัฒนาเด็ก (สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรีและอื่น ๆ, 2533) ประเมินสภาพการพัฒนาเด็กโดยใช้ทิศทางของสพด. (สภาวะความต้องการพื้นฐาน และบริการสำหรับเด็ก) เป็นเกณฑ์ในส่วนของส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกาย ไว้ดังนี้

1) ความต้องการพื้นฐาน ที่จะได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากครอบครัว หรือบุคคลที่ให้ความรัก ความเข้าใจ เพื่อเป็นฐานของการพัฒนาทุกด้าน โดยเฉพาะในระยะตั้งแต่อยู่ในครรภ์จนถึง 6 ปีแรกของชีวิต

#### สภาพปัจจุบันของเด็กไทย

- (1) เด็กจำนวนมากไม่ได้รับการเลี้ยงดูที่มีพัฒนาการรอบด้านเหมาะสมตามวัย ขาดความรัก ความเข้าใจ
- (2) เด็ก ๆ ยังถูกเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลยเติบโตไปตามยถากรรม บางส่วนถูกทอดทิ้งตั้งแต่แรกเกิด
- (3) โดยเฉพาะกลุ่ม 0 - 6 ปี ยังไม่ได้รับการดูแลอย่างใกล้ชิดอย่างถูกวิธี จึงเป็นข้ออ่อนในการที่จะพัฒนาในช่วงต่อ ๆ ไป

#### ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาเด็ก

- (1) พ่อแม่ ผู้ปกครอง ไม่เข้าใจ ไม่พร้อม ไม่รับผิดชอบ มีปัญหาทางเศรษฐกิจ และครอบครัวเดี่ยว ไม่สามารถเลี้ยงดูอบรมเด็กได้อย่างถูกต้อง
- (2) มีครอบครัวจำนวนไม่น้อยประสบภาวะวิกฤติ ไม่สามารถทำหน้าที่โดยปราศจากความช่วยเหลืออันเหมาะสมในรูปแบบบริการสวัสดิการเด็กและครอบครัว



(3) รัฐยังไม่มียุทธศาสตร์และมาตรการชัดเจนที่จะให้ความสำคัญแก่กลุ่มอายุ 0 - 6 ปี โดยเฉพาะการส่งเสริมการเลี้ยงดูให้มีพัฒนาการรอบด้านอย่างเหมาะสมและเพียงพอ

(4) องค์กรเอกชนที่ทำงานด้านเด็กก็ยังสนใจกับกลุ่มอายุนี้น้อยอยู่ และที่ทำงานใหญ่ก็ยังคงอยู่ในกรุงเทพมหานคร เนื่องด้วยมีข้อจำกัดอยู่หลายประการ

2) ความต้องการพื้นฐานที่จะได้รับสารอาหารตามความต้องการของร่างกาย เพื่อให้ร่างกายเจริญเติบโตเต็มที่ แข็งแรง สมบูรณ์ ตามปกติในวัยของตน

#### สภาพปัจจุบันของเด็กไทย

(1) ยังพบเด็กขาดสารอาหารโปรตีน และพลังงานได้ไม่ยากในเขตชนบทยากจน และชุมชนแออัด ชุมชนเมืองที่เศรษฐกิจดี เริ่มมีเด็กอ้วนเกินไป

(2) มีเด็กไม่มีอาหารเช้า และอาหารกลางวันกิน เมื่อไปโรงเรียนอยู่อีกไม่น้อย

(3) หญิงตั้งครรภ์บางส่วนยังได้อาหารไม่เพียงพอและมีโรคโลหิตจางขาดธาตุอาหารไอโอดีน ขาดวิตามิน ต้องทำงานหนักและอาจมีปัญหาอื่นๆ เช่น สุขภาพจิต โรคติดต่อ โรคทางพันธุกรรม ยา สารพิษ และสิ่งแวดล้อม เหล่านี้ล้วนมีผลต่อทารกในครรภ์ และทารกที่เลี้ยงด้วยนมแม่

#### ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาเด็ก

(1) ปัญหาโภชนาการที่มีสาเหตุจาก “ไม่มีกิน” นั้นต้องแก้ต้นเหตุที่ความไม่เป็นธรรม ในการกระจายรายได้ และผลประโยชน์อันเกี่ยวกับระบบโครงสร้างใหญ่ เช่น ระบบเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง ซึ่งยังแก้ไขไม่ได้ผล

(2) ปัญหาโภชนาการที่มีสาเหตุจาก “กินไม่เป็น” และมีพฤติกรรม การกินไม่เหมาะสมนั้น เป็นเรื่องแก้ไขยากต้องใช้เวลา

(3) การมุ่งเน้นการผลิตเพื่อส่งออก จนลูกหลานไทยไม่มีของดี มีคุณภาพกิน เป็นนโยบายที่ควรได้รับการทบทวน เพราะไม่ได้คำนึงถึงคุณภาพชีวิตของคนในประเทศเท่าที่ควร ทั้งนี้เพราะแรงงานการเกษตร อุตสาหกรรม หรือบริการก็ตาม ยังไม่ได้รับค่าตอบแทน และสวัสดิการอย่างเหมาะสม

(4) มีการโฆษณาอาหารเลี้ยงทารกและเด็กที่ไม่เหมาะสมอย่างแพร่หลายในสื่อมวลชน

3) ความต้องการที่จะได้รับการป้องกันโรคภัยไข้เจ็บที่สามารถหลีกเลี่ยงได้ และต้องได้รับการรักษาพยาบาลพื้นฐานในทันทีที่เจ็บป่วย

#### สภาพปัจจุบันของเด็กไทย

- (1) ยังพบเด็กที่ไม่ได้รับการฉีดวัคซีนสร้างภูมิคุ้มกันโรคต่างๆ และไม่ได้รับการฉีดวัคซีนครบถ้วนตามวัยอีกไม่น้อย โดยเฉพาะในชนบท และชุมชนแออัด
- (2) โรคติดเชื้อที่ป้องกันได้ด้วยวัคซีน ยังมีปรากฏตามรายงาน เช่น บาดทะยักในเด็กแรกเกิด หัด ไอกรน และคอตีบ
- (3) มีเด็กที่พิการจำนวนมากที่ไม่ได้รับการบำบัดรักษาฟื้นฟู และพบว่า ความพิการหลายประการนี้ป้องกันได้
- (4) มีแนวโน้มที่ควรสนใจ คือ ภาวะสุขภาพจิตของเด็กและเยาวชน ซึ่งสะท้อนออกด้วยพฤติกรรมเบี่ยงเบนต่างๆ เช่น ติดยาเสพติด ดมทินเนอร์ ดมกาวและกระทำผิดต่าง ๆ
- (5) มีปรากฏการณ์การติดเชื้อโรคเอดส์ ที่จะส่งผลถึงเด็ก ซึ่งควรทำการป้องกันแต่เนิ่น ๆ

(6) การป้องกันอุบัติเหตุภายในบ้าน เช่น น้ำร้อนลวก ไฟไหม้ หกล้ม กินยาผิด และภายนอกบ้าน เช่น รถชน จมน้ำ สารพิษในอาหาร ยังมีมาตรการป้องกันน้อยมาก

#### ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาเด็ก

- (1) ระบบบริการสาธารณสุขยังใช้รูปแบบตั้งรับ หรือรูปแบบสถาบันอยู่มากทำให้เคลื่อนตัวเข้าไม่ถึงกลุ่มเป้าหมายอย่างทั่วถึงและเหมาะสม
- (2) การสาธารณสุขมูลฐาน ควรจะเสริมระบบบริการสาธารณสุข ปัจจุบันได้อย่างดี แต่การดำเนินงานยังไม่คล่องตัว และขาดการสนับสนุนอย่างจริงจัง
- (3) ปัญหาเด็กพิการที่ได้รับความสงสารจากผู้คนแต่ยังไม่ได้รับความเข้าใจและการให้โอกาสเท่าที่ควร อีกทั้งขาดการป้องกันและความสนใจอย่างต่อเนื่อง
- (4) การมองปัญหาเด็กยังไม่รอบด้าน และไม่ทันต่อการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ ยังไม่มองถึงสิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อสุขภาพกายและใจของเด็กอย่างเพียงพอ ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นปัญหาจากครอบครัวของเด็กเอง จากโรงเรียน กลุ่มเพื่อน สิ่งแวดล้อม ทั้งที่เป็นธรรมชาติ และที่มนุษย์สร้างขึ้นมา

4) ความต้องการที่จะมีโอกาส และสถานที่วิ่งเล่นออกกำลังกาย และเล่นกีฬา รวมทั้งมีส่วนในกิจกรรมนันทนาการตามวัยที่มีอยู่ถูกสุขลักษณะไม่คับแคบจนเกินไป และอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัยต่อสุขภาพ

#### สภาพปัจจุบันของเด็กไทย

(1) เด็กไทยยังมีความสมบูรณ์ และเจริญเติบโตของร่างกายไม่ได้มาตรฐาน อันเหมาะสมตามวัย

(2) เด็ก ๆ ยังขาดผู้ฝึกสอนแนะนำกิจกรรมนันทนาการที่เหมาะสม

(3) เด็ก ๆ ยังขาดกิจกรรมนันทนาการ เพื่อพัฒนาสติปัญญา สังคม อารมณ์ จิตใจ ที่เหมาะสมตามวัยอีกมาก โดยเฉพาะเด็กด้อยโอกาสกลุ่มต่าง ๆ

#### ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาเด็ก

(1) สังคมยังไม่เข้าใจว่า การเล่น การออกกำลังกาย และการเล่นกีฬา มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาเด็ก จึงไม่ได้ให้ความสนับสนุนเท่าที่ควร และฝ่ายที่สนับสนุน ก็มักจะมุ่งเน้นการกีฬาเป็นการแข่งขัน เพื่อชัยชนะ

(2) ขาดการจัดสรรที่ดินเพื่อประโยชน์ส่วนรวม สวนสาธารณะ สนามกีฬา สนามเด็กเล่นให้กระจายอยู่ในชุมชนต่าง ๆ ตามความเหมาะสมโดยเฉพาะเมื่อแนวโน้มราคาที่ดิน สูงมากในปัจจุบัน ยิ่งเป็นอุปสรรคมากยิ่งขึ้น

จากข้อมูลข้างต้น เห็นได้อย่างชัดเจนว่า ปัจจุบันเด็กไทยยังมีปัญหา ที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพทางร่างกายมากและการแก้ไขให้ความช่วยเหลือ จะต้องอาศัยความเข้าใจ และความตระหนักในปัญหาทั้งพ่อแม่ ผู้ใหญ่ในครอบครัว และผู้ใหญ่ในชุมชน ควบคู่ไปกับ เจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การดำเนินการแก้ไขปัญหาพัฒนาการทางร่างกายของเด็ก วัยอนุบาล เป็นไปอย่างลุล่วงในแนวทางเดียวกัน

### 1.2.2 สภาพและปัญหาการส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกายของเด็กวัยอนุบาล ในชุมชนชนบทภาคใต้

จากผลการวิจัยการศึกษาเชิงมนุษยวิทยา เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ตามวิถีชีวิตไทยในชุมชนชนบทภาคใต้ ในด้านการส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกายของเด็กปฐมวัย ปราบกฏผลการศึกษาดังต่อไปนี้ (ศุมน อมรวิวัฒน์ และคณะ, 2532)

### 1) ด้านอาหารและโภชนาการ

อาหารที่จัดให้เด็กรับประทานส่วนใหญ่เป็นอาหาร ได้แก่ ไข่ทอด ( ไข่เจียว ) ปลาทอด ผัดผักกับปลาหมึก ต้มจืด เป็นต้น ซึ่งทุกบ้านใช้ผงชูรสในการปรุงอาหาร โดยแม่ หรือ ผู้ใหญ่จัดหาให้ เช่น ยา ขาย ฟี่ ป้า น้า อา และลูกสาวคนโต ช่วงเวลาในการรับประทานอาหารของเด็กไม่ได้กำหนดตายตัว เด็กส่วนใหญ่รับประทาน 3 มื้อ คือ มื้อเช้า มื้อกลางวัน มื้อเย็น เวลาในการรับประทานอาหารเช้าขึ้นอยู่กับช่วงเวลาร่างของแม่ หรือผู้ใหญ่ เด็กจะรับประทานเมื่อรู้สึกหิว และนั่งรับประทานอาหารเช้าไม่เป็นที่ เพราะเด็กไม่ได้รับประทานอาหารเช้าพร้อมผู้ใหญ่ คือ ตักข้าวอาหารใส่จาน จะไปนั่งรับประทานที่ไหนก็ได้ตามใจชอบ เด็กจะรับประทานไปเล่นไป และรับประทานก่อนผู้ใหญ่ ยกเว้นมื้อเย็น แม่จะให้ความสำคัญมากที่สุด เพราะแม่ทำงานเสร็จ มีเวลามาปรุงอาหาร และเวลาในการรับประทานไม่ต้องรีบร้อน วิธีการจัดอาหารส่วนใหญ่ ตักข้าวใส่จานหรือชาม ตักกับข้าวลงในจาน เด็กที่ยังช่วยเหลือตัวเองไม่ได้แม่จะป้อนให้ เด็กที่มีอายุ 4 - 6 ขวบจะช่วยตนเองได้ดีในการตักอาหารรับประทานเอง อาหารของเด็กช่วงอายุนี้ จะเป็นชนิดเดียวกับผู้ใหญ่

### 2) ด้านการทำความสะอาดร่างกาย และการขับถ่าย

เด็กจะอาบน้ำวันละ 1 - 2 ครั้ง ส่วนใหญ่อาบน้ำตอนกลางวัน และตอนเย็น ถ้าอาบน้ำครั้งเดียว อาบน้ำเฉพาะช่วงเย็น ถ้าไปโรงเรียนจะอาบน้ำตอนเช้า และเย็นผู้ใหญ่อาบให้ หรือ เด็กอาบเองที่บ่อน้ำ โถงน้ำหน้าบ้านนอกชาน หรือในห้องน้ำ พ่อ หรือแม่ตักน้ำใส่กะละมังให้เด็ก ตักรดตัวเอง เด็กใช้วิธีตักน้ำรดบนหัว 3 - 4 ชั้น ไม่ใช่สปรูรดตัว ด้านการขับถ่าย เด็กขับถ่ายไม่เป็นเวลา การชำระล้างถ้าเด็กช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ ผู้ใหญ่จะล้างให้ ถ้าช่วยเหลือตัวเองได้เด็กจะล้างเอง ถ้าเด็กอยู่ตามลำพังไม่มีผู้ใหญ่อยู่ด้วย บางคนจะไม่ชำระล้าง ความสะอาดของเด็กส่วนรวมแล้วยังไม่ค่อยดี เป็นเพราะเด็ก ๆ ถูกปล่อยให้วิ่งเล่นอย่างอิสระ จะเล่นดินทรายของสกปรก การสวมเสื้อผ้าซ้ำกันติดต่อกันหลายวัน เด็กบางคนจะมีเสื้อผ้าเพียง 2 - 3 ชุด ไม่นิยมสวมรองเท้าแตะ เด็กส่วนใหญ่ช่วยเหลือตัวเองในการใส่เสื้อผ้ากาง และสามารถล้างหน้า แปรงฟัน จะแปรงฟันเฉพาะตอนเช้าหรือแปรงตอนเช้าและก่อนนอน ส่วนใหญ่ฟันเด็กมีคราบดำ เพราะไม่ค่อยสนใจแปรงฟัน ส่วนผมมีรังแคและคราบฝุ่นเกาะ เล็บมือมีคราบดำเช่นเดียวกับผิวหนังของเด็ก

### 3) ความสะอาดบริเวณบ้านและที่อยู่อาศัย

การเก็บวางสิ่งของในบ้านไม่ค่อยเป็นระเบียบ ที่นอนมักไม่ค่อยเก็บ สิ่งของเก็บรวมกันไม่แยกประเภท การดูบ้านจะทำนาน ๆ ครั้ง ถ้าครอบครัวใดมีการศึกษาและฐานะทางเศรษฐกิจดี การดูแลเรื่องความสะอาดจะดีขึ้น และมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยมากขึ้น

#### 4) ความสะอาดของที่นอน

การดูแลรักษาความสะอาดที่นอนไม่ค่อยนำมาฝั่งแดด ที่นอน หมอน มุ้ง มีคราบดำจะเปลี่ยนที่นอนใหม่เมื่อขาด ไม่ค่อยเก็บที่นอน มุ้ง ที่นอน นานๆ ซักครั้งหนึ่ง

#### 5) การพักผ่อนนอนหลับของเด็ก

เด็กนอนร่วมกับผู้ใหญ่ มีพ่อแม่ ปู่ ย่า ตายาย นอนในห้องนอนหรือบริเวณห้องโถง เด็กจะนอนเมื่อรู้สึกง่วง ส่วนใหญ่เข้านอนเวลา 20.00 น. - 20.30 น. ถ้าวันไหนดูโทรทัศน์ เข้านอนเวลา 21.00 - 22.00 น. และตื่นเวลา 6.00 น. หรือสายกว่านั้นเล็กน้อย แม่ไม่ค่อยให้ความสนใจเรื่องการนอนหลับพักผ่อนของเด็ก ให้เด็กเลือกเวลานอนเอง เข้านอนเองโดยไม่ต้องกล่อมให้หลับ ถ้าเด็กยังเล็กมากแม่จะกล่อมให้หลับ

#### 6) การเจ็บป่วยและการป้องกันโรค

เมื่อเด็กเจ็บป่วย พ่อแม่จะซื้อยาจากกองทุนยาประจำหมู่บ้านหรือซื้อยาจากร้านขายยา ถ้าเด็กเป็นมากจะพาไปรักษาที่สถานีนอนามัย และโรงพยาบาล ถ้าไม่หายก็จะหา ยาพื้นบ้าน ยาแผนโบราณ มาให้เด็กรับประทาน โรคที่เด็กเป็นมากได้แก่ โรคตาแดง โรคเป็นแผลตามมือตามเท้า มีเด็กส่วนน้อยเป็นโรคขาดสารอาหาร การป้องกันโรค ไม่หลีกเลี่ยงเพื่อที่จะป้องกันไม่ให้เด็กติดโรค เช่น ปล่อยให้ใช้ของใช้ร่วมกับผู้ป่วย ปล่อยให้เด็กนอนร่วมกับผู้ป่วย เป็นต้น หรือเด็กที่เป็นแผล ผู้ใหญ่จะปล่อยให้หายเอง ปล่อยให้เด็กเล่นดิน เล่นซีเมนต์ และไม่สนใจทำความสะอาดแผล หรือใส่ยา เด็กไม่มีความรู้เรื่องการรักษาความสะอาด ส่วนการป้องกันโรคมักจะเกิดจากความเชื่อว่า ถ้าตากน้ำค้าง เล่นน้ำฝน ตากแดด ๆ มากๆ จะทำให้เป็นไข้ ไม่สบาย เป็นต้น

#### 7) ด้านการออกกำลังกาย

การออกกำลังกายโดยการช่วยงานผู้ใหญ่ เด็กสามารถขุดมันสำปะหลัง ช่วยเก็บเสื่อผ้า วิ่งไปซื้อของสถานที่อยู่ไกลจากบ้าน 300 เมตร เลี้ยงควาย ปีนต้นไม้ เก็บผลไม้ มารับประทาน ฯลฯ การออกกำลังกายโดยการเล่น ผู้ใหญ่ปล่อยให้เด็กเล่นอย่างอิสระและให้เล่นอยู่ใกล้ ๆ บริเวณบ้าน เด็กสามารถเลือกของเล่นและของใช้ได้ตามใจชอบ และตามความสนใจ

จากการศึกษาเชิงมนุษยวิทยา เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กตามวิถีชีวิตไทย ในด้านการส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกายของเด็กวัยอนุบาลของผู้ปกครองในหมู่บ้านชนบทของไทย พบว่า มีประเด็นสำคัญอันเป็นปัญหาที่ส่งผลต่อพัฒนาการทางร่างกายของเด็กวัยอนุบาล ในหมู่บ้านชนบทหลายด้านด้วยกัน กล่าวโดยสรุป คือ

1) ด้านอาหารและโภชนาการ เด็กจะรับประทานอาหารที่มีรสจัดเหมือนกับผู้ใหญ่ ใช้ผงชูรสในการปรุงอาหาร ซึ่งเด็กที่รับประทานเข้าไป บางคนเกิดอาการแพ้ เช่น ปวดศีรษะ รัอนวูบวาบที่ใบหน้าและลำคอ ทำให้เกิดการทำลายเซลล์สมอง การเจริญเติบโตหยุดชะงัก เป็นต้น

2) ด้านการรักษาความสะอาดของร่างกาย และการขับถ่าย การอาบน้ำของเด็ก จะไม่ให้สบู่ดูตัว เพราะเด็กอาบน้ำเองไม่มีผู้ใหญ่คอยดูแล ผู้ใหญ่บางครั้งไม่คอยให้ความสนใจเรื่องเล็บ เพราะเป็นส่วนของร่างกายที่ไม่เห็นสะอาดตา เด็กในหมู่บ้านมักนั่งถ่ายตามบริเวณบ้าน บริเวณป่าละเมาะใกล้บ้าน ถ่ายลงน้ำ บนพื้นดิน ผู้ใหญ่ขุดหลุมให้เด็กนั่งถ่าย เมื่อถ่ายเสร็จผู้ใหญ่จะกลบหลุมให้ การขับถ่ายของเด็กไม่เป็นเวลา ถ้าไม่มีผู้ใหญ่อยู่ด้วย เด็กจะไม่ชำระล้างหลังการขับถ่าย

3) ด้านการเจ็บป่วยและการป้องกันโรค เมื่อเด็กเจ็บป่วย ผู้ใหญ่มักซื้อยาตามคำโฆษณาขายยามาให้เด็กรับประทานตามอาการของโรคเอง ถ้าเป็นมากจะพาไปโรงพยาบาล ถ้าไม่หายจะรักษาด้วยยาแผนโบราณ หมอชาวบ้าน หรือไสยศาสตร์ เช่น เป้าคาถา ยังไม่มีข้อมูลแสดงว่ามีวิธีป้องกันโรค และนอกจากนั้นยังไม่หลีกเลี่ยงเพื่อที่จะป้องกันเด็กไม่ให้ติดโรค เช่น ปลอ่ยให้ใช้ของร่วมกันคนป่วย นอนกับคนป่วย เป็นต้น หรือ เด็กที่เป็นแผล ผู้ใหญ่จะปลอ่ยให้หายเอง ปลอ่ยให้เด็กเล่นดิน เล่นขี้เถ้า และไม่สนใจในการทำ ความสะอาดหรือใส่ยา

4) ด้านการพักผ่อนนอนหลับ แม่ไม่คอยให้ความสนใจเรื่องการนอนหลับพักผ่อน ปลอ่ยให้เด็กเข้านอนเอง

กล่าวโดยสรุป แม้ปัญหาการส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกายของเด็กวัยอนุบาล ในชนบทภาคใต้ ส่วนหนึ่งจะเกิดจากความยากจน และการขาดโอกาสที่จะได้รับบริการรัฐ แต่เห็นได้ชัดว่าอีกส่วนหนึ่งของปัญหาก็เกิดจากการขาดประสิทธิภาพในการอบรมเลี้ยงดูเด็กของพ่อแม่ ผู้ปกครอง ซึ่งมีพื้นฐานมาจากการขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง การไม่ทราบถึงผลเสีย หรือจากการปลอ่ยปละละเลยของตน ซึ่งส่งผลต่อการขาดความตระหนักในความสำเร็จของบทบาทหน้าที่ของตนในการส่งเสริมพัฒนาของบุตรหลานทั้งของตนเอง และเด็กอื่น ๆ ในชุมชน และขาดความกระตือรือร้นที่จะติดตามเอาใจใส่ ใช้ประโยชน์จากบริการสุขภาพอนามัย และแหล่งความรู้ต่าง ๆ เพื่อบุตรหลานของตน การขาดความรู้ความเข้าใจ และเจตคติที่ถูกต้องนี้ ย่อมแก้ไขได้โดยการให้การศึกษาแก่ผู้ปกครองในรูปแบบ หรือโดยใช้กลวิธีที่เหมาะสมกับ

กลุ่มเป้าหมาย ซึ่งในที่นี้ก็คือ โปรแกรมการศึกษาสำหรับผู้ปกครองในการส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกายของเด็กวัยอนุบาล ด้วยรูปแบบการให้ประชาชนในชนบทมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา

## ตอนที่ 2 การพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็กในชนบทตามแนวคิดการพัฒนาชนบทแบบมีส่วนร่วม

### 2.1 ความสำคัญและความเป็นมาของการพัฒนาชนบทแบบมีส่วนร่วม

ในอดีตที่ผ่านมา รัฐบาลให้ความสำคัญกับการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจและเทคโนโลยีไปสู่ชนบท เพื่อให้มีการพัฒนาตามอย่างสังคมเมือง การที่เป็นเช่นนี้ทำให้คนชนบทเกิดลักษณะวัตถุนิยม ส่งผลให้วิถีชีวิต ค่านิยมดั้งเดิม และวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมเริ่มจางหายไปพร้อมๆ กับการแตกแยกกระจายตัวของสมาชิกในครอบครัว ชุมชนก็อ่อนแอ ชาวบ้านต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดทางเศรษฐกิจ (แนวทางการดำเนินงานโครงการพัฒนาเด็กโดยครอบครัว, 2539) คุณภาพชีวิต และคุณภาพทางสิ่งแวดล้อมก็ได้ถูกทำลายลงไปด้วย (ปรีชา เปี่ยมพงษ์สานต์ และคณะ, 2535) ภายใต้สถานการณ์ที่เริ่มเปลี่ยนเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ ประกอบกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคม และปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับคนในชนบทซึ่งยังไม่สามารถแก้ไขได้จากผลการพัฒนาที่ผ่านมา (สำนักงานข้าราชการพลเรือน, 2538) ในที่สุดรัฐบาลได้ประชุมพิจารณาเรื่องปัญหาที่เกิดขึ้นและเป็นมาแล้ว ก็ลงมติร่วมกันว่าที่เกิดปัญหามากมายอย่างนี้เพราะการพัฒนาที่ผ่านมาผิดพลาด วัตถุได้รับการพัฒนา แต่ประชาชนส่วนใหญ่ยังอยู่ในสภาพที่ด้อยพัฒนา คนส่วนใหญ่ไม่ได้เป็นเป้าหมายของการพัฒนา และไม่ได้มีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาแต่อย่างใด (กลุ่มสังคมศาสตร์สาธารณสุข, 2525) เพราะฉะนั้น จะต้องแก้ไขเปลี่ยนแปลงให้ดำเนินการพัฒนาด้วยวิธีใหม่ คือ การพัฒนาที่สนองความต้องการของประชาชนในปัจจุบัน โดยไม่ต้องทำลายทรัพยากรซึ่งจะเป็นที่ต้องการในอนาคต ด้วยการให้ประชาชนในชนบทเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา (พระธรรมปิฎก, 2539)

ปรัชญาของการพัฒนาชนบทแนวใหม่ จึงเน้นการพัฒนาคน และการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่ยากจนในชนบทโดยยึดหลักสำคัญ คือ การให้ประชาชนในชนบทรู้จักวิเคราะห์ถึงสถานการณ์ที่ตนเองเป็นอยู่ และพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงเมื่อจำเป็น

เมื่อคนเกิดสำนึก และมีความปรารถนาที่จะเปลี่ยนแปลงแล้ว กระบวนการพัฒนาย่อมเกิดจากความสมัครใจ และมีความเป็นตัวของตัวเอง การมีส่วนร่วมของชุมชนจะเป็นเครื่องค้ำประกันว่า ผลแห่งการพัฒนาตกอยู่กับประชาชนเป็นส่วนใหญ่ (ปธาน สุวรรณมงคล, 2539)

หัวใจของการที่จะให้การมีส่วนร่วมของประชาชนเกิดขึ้นได้แท้จริงนั้น ในการทำงานจะต้องถือว่าชาวบ้าน คือ ตัวหลักในการแก้ปัญหาของเขาเอง โดยกิจกรรมพัฒนาย่อมจะต้องเริ่มจากพื้นฐานของชุมชน (บำรุง บุญปัญญา, 2527 อ้างถึงในสนิท ชาวสะอาด, 2539)

การพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการประกอบอาชีพ สาธารณสุข หรือสังคมวัฒนธรรม การปฏิบัติบทบาทในการอบรมเลี้ยงดู และการส่งเสริมให้ลูกหลานของตน และเด็ก ๆ ทุก ๆ คนในชุมชน ได้มีพื้นฐานของชีวิตในวัยต้นที่สมบูรณ์ เพื่อให้ได้เป็นสมาชิกที่มีคุณค่าของชุมชนในอนาคตต่อไป ก็จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมเพื่อชาวบ้านได้ตระหนักถึงความสำคัญและถือเป็นหน้าที่ของตนที่จะต้องช่วยให้ลูกหลานในชุมชนเติบโตอย่างมีคุณภาพ

ดังนั้น ผู้ปกครองและสมาชิกในชุมชน จึงมีความจำเป็นที่จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็กให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ของท้องถิ่นชนบทของตน ซึ่งเป็นไปตามหลักการที่ว่า การให้ชุมชนมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการพัฒนาบุคคล และชุมชนของตนจะช่วยให้บุคคลทั้งหลายในชุมชนเกิดความรู้สึกผูกพัน และยอมรับว่าเป็นบทบาทหน้าที่ของตนในอันที่จะร่วมกันพัฒนาเด็กและคุณภาพชีวิตของสมาชิกในชุมชน (ทิสนา แชนมณี และคณะ, 2536)

ด้วยเหตุนี้ นโยบาย และทิศทางการดำเนินงานของรัฐ ดังที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศฉบับที่ 8 (2540 - 2544) ซึ่งได้ระบุถึง คุณภาพการศึกษาของเด็กในชุมชนของตนดังนี้

มาตรา 76 รัฐต้องส่งเสริม และสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการกำหนดนโยบาย การตัดสินใจทางการเมือง การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง รวมทั้งการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ



มาตรา 80 รัฐต้องคุ้มครองและพัฒนาเด็กและเยาวชน ส่งเสริมความเสมอภาคของหญิง และชาย เสริมสร้าง และพัฒนาความเป็นปึกแผ่นของครอบครัว และความเข้มแข็งของชุมชน

รัฐต้องสงเคราะห์คนชรา ผู้ยากไร้ ผู้พิการ หรือทุพพลภาพ และผู้ด้อยโอกาส ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้

...ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างศักยภาพของชุมชน โดยเน้นการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของประชาชน และการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การปรับบทบาทรัฐในทางที่จะเน้นการกระตุ้น และส่งเสริมให้ชุมชนอยู่ได้ด้วยตนเอง

อย่างไรก็ตาม แนวคิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็กในชนบทแบบมีส่วนร่วมนั้น ถือเป็นเรื่องใหม่ประเทศไทย และยังไม่ได้เป็นที่แพร่หลาย เหมือนการพัฒนาการเกษตร หรือ การสาธารณสุข รูปแบบที่พัฒนาขึ้นมาใช้สำหรับแนวคิดใหม่นี้ จึงมักขอยืมมาจากรูปแบบต่าง ๆ ในการพัฒนาการเกษตร และ/หรือ การสาธารณสุขในชนบท รูปแบบที่พัฒนาขึ้น และเป็นที่ยอมรับใช้ในการพัฒนาการเกษตร และสาธารณสุขในชนบทของประเทศที่กำลังพัฒนา และมีศักยภาพสูงในการประยุกต์มาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็กในชนบทรูปแบบหนึ่งคือ การให้ประชาชนในชนบทมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา (Participatory Rural Appraisal หรือ PRA)

## 2.2 ความหมาย ความสำคัญและลักษณะสำคัญของรูปแบบการให้ประชาชนในชนบทมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา

รูปแบบการให้ประชาชนในชนบทมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา (Participatory Rural Appraisal หรือ PRA) เป็นรูปแบบหนึ่งในการสนับสนุนให้ชาวบ้านในชนบทได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาเพื่อพัฒนาท้องถิ่นของตน

นักพัฒนาชนบทรุ่นใหม่ต่างเห็นพ้องต้องกันว่า การให้ประชาชนในชนบทมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา โดยการวางแผน และการดำเนินการพัฒนาชนบท โดยมีประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ถือเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาชนบทแบบยั่งยืน (Mascarenhas, 1991 )

มาสคาร์เรน (Mascarenhas, 1991 อ้างถึงในสุริยา สมุทคุปต์) กล่าวว่า รูปแบบการให้ประชาชนชนบทมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา เป็นวิธีการที่มุ่งค้นหา และพัฒนา ความสามารถ ศักยภาพและเสริมพลังอำนาจให้แก่คนท้องถิ่น โดยกระบวนการพัฒนา เพื่อแก้ปัญหาที่พบในชุมชนของตน

ชาร์ และคณะ (Shah and others, 1991) กล่าวไว้ว่า การให้ประชาชนเข้ามา มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา หมายถึง การให้ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องในกระบวนการตัดสินใจ กระบวนการดำเนินโครงการ และร่วมรับผลประโยชน์จากโครงการพัฒนา นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้อง กับความพยายามที่จะประเมินผลโครงการนั้น ๆ ด้วย

จอห์นสัน (Johnson, 1991) กล่าวว่า รูปแบบการให้ประชาชนในชนบทมีส่วนร่วม ในการแก้ปัญหา เน้นให้องค์กรภายนอกอยู่ในฐานะเป็นตัวเร่งให้เกิดกระบวนการสร้างพลัง ความแข็งแกร่งแก่ประชาชน โดยจะต้องยุติการเอาข้อมูลจากชุมชน และการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อจะบอกให้ชาวบ้านในชุมชนทราบว่าปัญหาของตน คืออะไร และตนควรแก้ปัญหาอย่างไร

ลักษณะสำคัญที่ทำให้ รูปแบบการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาแตกต่าง จากรูปแบบการพัฒนาชนบทต่าง ๆ ในอดีตตามแนวความคิดที่ทำให้ความสำคัญแก่ความก้าวหน้า ทางเศรษฐกิจ และเทคโนโลยีเป็นสำคัญ ก็คือ การมีส่วนร่วมของชาวบ้านและชุมชน ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยคนทำงานในฐานะที่เป็นตัวกลางคอยกระตุ้นให้ชาวบ้านเรียนรู้ วิเคราะห์และเริ่มทำงาน เพื่อแก้ปัญหาของตน โดยมุ่งหวังที่จะให้ชาวชนบทเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ การตัดสินใจ การวางแผนไปจนถึงการลงมือแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนของตน (สุริยา สมุทคุปต์, 2538) ทั้งนี้เพราะ กระบวนการพัฒนาที่แท้จริงนั้น นักพัฒนาที่มาจากภายนอกชุมชน ควรมีบทบาทในฐานะเป็น "คนกลาง" คอยกระตุ้นแนะนำ และให้ความช่วยเหลือเท่าที่จำเป็น เพื่อให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาทุกขั้นตอนด้วยตนเอง และกระบวนการพัฒนา ดังกล่าว ก็จะนำไปสู่การเรียนรู้ และเสริมพลังอำนาจในการตัดสินใจของชาวบ้านในที่สุด (Chambers, 1992 อ้างถึงในสุริยา สมุทคุปต์, 2538)

ลักษณะสำคัญของรูปแบบการให้ประชาชนในชนบทมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา คือ การที่มุ่งค้นหา และพัฒนาความสามารถ ศักยภาพและเสริมพลังอำนาจให้กับคนท้องถิ่น โดยกระบวนการพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาที่พบในชุมชนของตน (Mascarenhas, 1991)

แชมเบอร์ (Chamber, 1991 อ้างถึงในสุริยา สมุทรคุปต์, 2538) ได้สรุปลักษณะสำคัญของรูปแบบการให้ประชาชนในชนบทมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา ไว้ว่า

- 1) เป็นการหวังผลในการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืน
- 2) เป็นการกระตุ้น ส่งเสริมและอำนวยความสะดวก หรือจัดเงื่อนไขต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับการมีส่วนร่วมของชาวบ้านให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้
- 3) เป็นการเน้นการเรียนรู้ของคนภายในชุมชน โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่าง ๆ ของการพัฒนา เพื่อให้เกิดการเสริมพลังอำนาจให้กับชุมชนท้องถิ่น (local empowerment) ในที่สุด
- 4) เป็นการหวังผลในการสร้างองค์กรชุมชน และกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืน

ในอนาคต

จากข้อความข้างต้น จะเห็นได้ว่า รูปแบบการให้ประชาชนในชนบทมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา เป็นรูปแบบที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างชัดเจน คือ การดำเนินการเพื่อกระตุ้นให้ประชาชนในชนบทเข้ามาร่วมกลุ่มกันทำกิจกรรมเกี่ยวกับการจัดระบบความคิด และความรู้เกี่ยวกับชุมชนของตนเพื่อประมวลความรู้ ความเข้าใจของตน ในเรื่องสภาพความเป็นอยู่ และปัญหาในการพัฒนาชุมชนของตน แล้วนำเสนอในรูปแบบภูมิ แผนที่ รูปภาพ และ/หรือ ตาราง ซึ่งทำขึ้นจากวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น เพื่อช่วยให้ชาวบ้านในชนบทเข้าใจได้ง่าย เกิดความตระหนักในความสำคัญของปัญหา รวมทั้งใช้ประโยชน์จากความรู้ที่ประมวลมานั้น ในการวางแผนแก้ปัญหา ตลอดไปถึงการแก้ปัญหาให้บรรลุผลเพื่อพัฒนาท้องถิ่นของตน (Mascarenhas, 1991)

ลักษณะสำคัญของรูปแบบการให้ประชาชนในชนบทมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหามีลักษณะดังนี้

- 1) นักพัฒนาทำงานกับชาวบ้านในท้องถิ่นโดยตรง และชาวบ้านเป็นผู้ให้ความหมายของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนของตน และเรียนรู้ที่จะแก้ปัญหาด้วยตัวของตัวเอง

2) ชาวบ้านมีส่วนร่วมโดยตรงในการดำเนินงานทุกขั้นตอนตั้งแต่การวางแผน การวิเคราะห์ การนำไปปฏิบัติ และการประมวลผล รวมถึงมีการเรียนรู้ และการแลกเปลี่ยน ประสบการณ์ซึ่งกันและกันในการทำงาน

3) วิธีดำเนินงาน เน้นการฝึกให้ชาวบ้านจัดระบบความคิด และความรู้ เกี่ยวกับชุมชนของตนเอง ในรูปแบบที่เป็นรูปธรรมพอที่ชาวบ้านจะทำความเข้าใจได้ง่าย เพื่อให้เกิดความตระหนักในสภาพของปัญหาจากข้อมูลที่ได้จัดระบบนั้น

4) กิจกรรมและสื่อที่ใช้ทำกิจกรรม สามารถหา และทำได้ในสภาพ ความเป็นอยู่ปกติของชาวบ้าน โดยไม่ต้องอาศัยสื่อที่มีเทคโนโลยีสูง หรือกิจกรรมที่เป็นทางการ และซับซ้อนซึ่งไม่เหมาะสมกับธรรมชาติของชาวบ้าน

5) หน้าที่หลักของนักพัฒนา ซึ่งเป็นบุคคลภายนอก คือ สอนวิธีจัดระบบ ข้อมูลที่เป็นนามธรรมโดยแปลงให้มีลักษณะเป็นรูปธรรม

### 2.3 ขั้นตอนการดำเนินงานของรูปแบบการให้ประชาชนในชนบทมีส่วนร่วม ในการแก้ปัญหา

มาสคาร์เวน (Mascarenhas, 199) ได้สรุปขั้นตอนการดำเนินงานของรูปแบบการให้ ประชาชนในชนบทมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาไว้ดังนี้

- 1) กำหนดพื้นที่ที่จะดำเนินการให้ประชาชนในชนบทมีส่วนร่วมในการแก้ ปัญหา
- 2) เลือกบุคคลผู้เข้าร่วมทีมงาน ประกอบด้วย นักพัฒนา และชาวบ้าน
- 3) ทีมงานร่วมกันดำเนินการเก็บข้อมูลพื้นฐาน เกี่ยวกับเรื่องที่พัฒนา โดยใช้กิจกรรมต่าง ๆ เช่น (1) การเดินสำรวจ ในด้านสภาพความเป็นอยู่ อาชีพ และสภาพปัญหา ที่มีในชุมชน ฯลฯ (2) การทำแผนที่สังคม ในด้านวิทยากร/ภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ (3) การทำ บันทึกร่วมกันเหตุการณ์สำคัญ เกี่ยวกับชนบทธรรมเนียมประเพณี เทศกาล งานบุญสำคัญ ๆ และ เหตุการณ์สำคัญ ๆ ในชุมชน
- 4) ทีมงานร่วมกันวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล
- 5) ทีมงานร่วมกันกำหนดลำดับความสำคัญของปัญหา
- 6) ทีมงานร่วมกันกำหนดความเป็นไปได้และลำดับความสำคัญในการแก้ ปัญหาต่างๆ

7) ทีมงานร่วมกันทำแผนการจัดการทรัพยากรหมู่บ้าน หรือชุมชนเพื่อแก้ปัญหาที่กำหนดไว้

8) ทีมงานดำเนินงานตามแผนที่กำหนดไว้

## 2.4 เทคนิควิธีที่นำมาใช้ในการเก็บข้อมูลของรูปแบบการให้ประชาชน ในชนบทมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา

เทคนิควิธีเก็บข้อมูลร่วมกันระหว่างนักพัฒนา และชาวบ้านที่นำเสนอในการใช้รูปแบบการให้ประชาชนในชนบทมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา (PRA) มีมากมายหลายเทคนิค แต่ละเทคนิคมีลักษณะความสำคัญโดยละเอียด ข้อดีและข้อควรคำนึง ดังสรุปได้ต่อไปนี้

1) **การเดินสำรวจ (Transect)** เป็นการเดิน และสังเกต เพื่อสำรวจสิ่งที่ต้องการศึกษา เช่น ลักษณะหมู่บ้าน การประกอบอาชีพ สภาพการอบรมเลี้ยงดูเด็กของผู้ปกครองในหมู่บ้าน เป็นต้น ในระหว่างการเดินสำรวจจะมีการทำกิจกรรมต่าง ๆ อย่างหลากหลาย เช่น การสังเกต การซักถาม การฟัง การดู การจดบันทึก การถ่ายภาพ หรือ การทำแผนที่ในระหว่างการเดินสำรวจ เป็นต้น (Mascarenhas , 1991)

### ประโยชน์

(1) ทำให้ได้พบกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างแท้จริง และชาวบ้านจะเป็นผู้ให้ความหมายของปัญหาที่เกิดขึ้น

(2) ทำให้ได้ข้อมูลอื่น ๆ ที่สัมพันธ์กับปัญหาที่เกิดขึ้น หรือเรื่องที่ต้องการจะศึกษา

(3) ทำให้สามารถใช้เทคนิคการต่าง ๆ ในการเก็บข้อมูลได้อย่างหลากหลาย อันจะทำให้ได้ข้อมูลที่มีความละเอียดชัดเจนขึ้น

(4) เป็นวิธีการที่ทำได้ง่าย เหมาะกับธรรมชาติของชาวบ้าน

2) **การสัมภาษณ์** เป็นการสนทนาอย่างไม่เป็นทางการ เป็นเทคนิควิธีที่เข้าถึงตัวชาวบ้าน ทั้งทำให้ได้ทราบถึงข้อมูลอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับตัวชาวบ้านในสภาพความเป็นจริงมากที่สุด การสัมภาษณ์ที่มีคุณภาพนั้น จำเป็นต้องมีบรรยากาศที่เป็นกันเอง และควรเป็นไปในลักษณะของการพูดคุย ควรพูดกระตุ้น หรือถามคำถามในทำนองที่กระตุ้นให้ผู้ถูกสัมภาษณ์มีส่วนร่วมในการสนทนา (Mascarenhas , 1991 ; สุภางศ์ จันทวานิช , 2539)

### ประโยชน์

(1) การสัมภาษณ์ เป็นเทคนิควิธีที่ทำให้เข้าถึงข้อมูลที่ต้องการได้โดยตรง

(2) เป็นเทคนิควิธีที่ทำได้ง่าย อาศัยเฉพาะการสนทนาพูดคุย

(3) เป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับผู้ให้ข้อมูล

3) การทำแผนที่ ( Mapping ) เป็นการทำแผนที่เกี่ยวกับเรื่องการศึกษา เช่น โครงงานของหมู่บ้าน ประชากร โรคที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน (ความพิการ การขาดสารอาหารในเด็ก ฯลฯ) การวางแผนครอบครัว การฉีดวัคซีน ความยากจน เป็นต้น แผนที่อาจเป็นแผนที่ทางสังคมก็ได้ (Social Mapping) เช่น ฐานะ ผู้นำ เครือญาติ อาชีพพิเศษต่าง ๆ เป็นต้น การทำแผนที่ไม่จำเป็นต้องวาดลงในกระดาษเสมอไป แต่การทำแผนที่ที่สามารถทำได้ในสนามบนพื้นดิน บนพื้นปูน โดยใช้วัสดุท้องถิ่น เช่น ไม้ หิน หล้า ต้นไม้ ใบไม้ เมล็ดพืช เป็นต้น ในการทำเครื่องหมายแสดงสิ่งที่ต้องการศึกษา เช่น ใช้ก้อนหินแสดง บ้านที่มีสมาชิกเป็นโรคติดต่อ เมล็ดพืช แสดงบ้านที่มีการวางแผนครอบครัว เป็นต้น (Mascarenhas , 1991 ; สุจินต์ สิมารักษ์และเกสินี สุภธีระ , 2530)

#### ประโยชน์

(1) แผนที่มึประสิทธิภาพในการเข้าถึงชุมชน เพราะชาวบ้านที่ใช้ไม่จำเป็นต้องมีความชำนาญด้านศิลปะ

(2) แผนที่สามารถใช้โดยชาวบ้าน สำหรับการระบุถึงปัญหา การวิเคราะห์ปัญหา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตัดสินใจในการเดินสำรวจ เพื่อใช้ในการวางแผนพัฒนาโปรแกรมต่าง ๆ

(3) แผนที่ช่วยให้มีการตัดสินใจอย่างมีส่วนร่วมในการประชุมกลุ่ม

(4) แผนที่สามารถใช้ในการอภิปรายโครงงานต่างๆ ในชุมชนหรือเป็นเครื่องมือในการส่งเสริม การจัดการ และการตรวจสอบในการประชุมกลุ่มให้สะดวกขึ้น

(5) แผนที่ช่วยในการส่งเสริมชาวบ้านในการเดินสำรวจ และการสังเกตสิ่งต่าง ๆ รวมถึงการนำไปใช้เป็นข้อมูลในการทำกิจกรรมอื่น ๆ

4) การทำตาราง รวมทั้งตารางเวลาที่เกิดเหตุการณ์สำคัญหรือที่เรียกว่า time lines เป็นการแสดง และหรืออธิบายถึงการดำเนินงานต่าง ๆ หรือ เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น รวมไปถึงการแสดงข้อมูลโดยสรุปจากการทำงาน การสัมภาษณ์ การช้คำถาม หรือข้อมูลที่ได้มีการบันทึกไว้ (Mascarenhas, 1991 ; สุจินต์ สิมารักษ์ และเกสินี สุภธีระ , 2530)

#### ประโยชน์

(1) ทำให้ได้ทราบถึงการดำเนินงาน หรือเหตุการณ์ต่างๆ ชัดเจน และเป็นรูปธรรม

(2) ทำให้ได้นำข้อมูลไปเป็นแนวทางการดำเนินงานต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหา

(3) ชาวบ้านเป็นผู้มีความสำคัญในการให้ข้อมูล

5) การทำปฏิทินกิจกรรม เหตุการณ์สำคัญ และหรือ ปราชญ์ความรู้ที่สัมพันธ์กับความเป็นอยู่ ชาวบ้านได้แสดงความสามารถของเขาที่จะเข้าใจ และผลิตปฏิทินโดยอาศัยพื้นฐานความรู้ความชำนาญของตนเอง โดยการวาดลงบนพื้นดิน และใช้เมล็ดผลไม้ ก้อนหิน แห้งไม้ และวัสดุอื่น ๆ ลงบนพื้นดิน เช่น การใช้ก้อนหิน แห้งไม้ หรือเมล็ดพืช ที่มีสีแตกต่างกัน แสดงถึง เดือนที่ฝนตก จำนวนวันของการจ้างงาน รายได้ เป็นต้น (Mascarenhas, 1991 ; สุจินต์ สิมาร์กซ์ และเกสินี สุภธีระ , 2530)

#### ประโยชน์

(1) ปฏิทินกิจกรรม เหตุการณ์สำคัญทำให้ทราบถึงลักษณะความเป็นอยู่ของชาวบ้าน หรือสิ่งที่ชาวบ้านในชุมชนทำในช่วง 12 เดือน

(2) ทำให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงในระหว่างปี ในสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน

(3) ทำให้เห็นถึงลักษณะความเป็นอยู่ของชาวบ้านในรูปแบบที่เป็นรูปธรรม ซึ่งจะนำไปสู่การดำเนินการ เพื่อส่งเสริมหรือป้องกันแก้ไขปัญหาค่าที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้น

6) การทำแผนผังความคิดแสดงการขยายเครือข่าย เป็นการนำเสนอถึงเครือข่ายงานที่รับผิดชอบ เพื่อให้เห็นเด่นชัดถึงเครือข่ายต่าง ๆ ที่ขยายขอบเขตออกไป หรือแสดงถึงบทบาทของชาวบ้านในการขยายเครือข่ายไปยังบุคคลอื่น ๆ ในชุมชน (Mascarenhas, 1991 ; สุจินต์ สิมาร์กซ์ และเกสินี สุภธีระ, 2530)

#### ประโยชน์

(1) ทำให้ทราบถึงขอบเขตของงานที่รับผิดชอบอย่างเป็นรูปธรรม

(2) ทำให้เกิดความเข้าใจได้ง่ายในการศึกษางานต่าง ๆ จากแผนผังความคิดแสดงการขยายเครือข่าย

(3) ทำให้ง่ายต่อชาวบ้านในการทำ โดยไม่ต้องอาศัยความรู้ในขั้นสูงซึ่งรวมถึงคนที่ไม่รู้หนังสือและเด็ก และนำไปสู่การดึงดูดความสนใจในการศึกษาข้อมูล

(4) มีคุณค่าสำหรับการวางแผนการทำงานในขั้นต่อไป

จากข้อความข้างต้น จะเห็นได้ว่า มีเทคนิควิธีที่ใช้ในการเก็บข้อมูลหลายเทคนิคด้วยกัน ได้แก่ การเดินสำรวจ การสัมภาษณ์ การทำแผนที่ การทำตาราง การทำปฏิทินฤดูกาล

การทำแผนผังความคิดแสดงการขยายเครือข่าย ทั้งนี้ในการนำเทคนิคต่าง ๆ ไปใช้ต้องสอดคล้อง และเหมาะสมกับผู้เก็บข้อมูล และข้อมูลของสิ่งที่ศึกษา

## 2.5 ผลกระทบและข้อบ่งชี้ถึงการนำรูปแบบการให้ประชาชนในชนบท มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาไปประยุกต์ใช้

จากการนำรูปแบบการให้ประชาชนในชนบทมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาไปใช้ใน ต่างประเทศ อาทิเช่น อินเดียได้ ฟิลิปปินส์ ศรีลังกา พบว่า รูปแบบนี้เป็นรูปแบบที่มีประสิทธิภาพ ในการพัฒนาชุมชน (Mascarenhas and others, 1991) โดยเห็นได้จากสิ่งต่อไปนี้คือ

- 1) การมีความตระหนัก และความคาดหวังเพิ่มขึ้นของชาวบ้านในการพัฒนาตนเองและชุมชน กล่าวคือ ชาวบ้านเต็มใจร่วมดำเนินการพัฒนาโดยปราศจากผลประโยชน์จากภายนอก
- 2) การใช้เวลาเพื่อร่วมรับผิดชอบเพิ่มขึ้นของชาวบ้าน
- 3) รัฐบาล พบว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน สามารถรู้ได้จากชาวบ้าน ถ้าชาวบ้านได้มีโอกาสในการทำงาน ในการร่วมมือวางแผนตั้งแต่ในขั้นแรก
- 4) การมีความตระหนักเพิ่มขึ้นของท้องถิ่น ซึ่งนำไปสู่การตรวจสอบสภาพปัญหาของท้องถิ่น และสามารถเผยแพร่ข้อมูลที่มีอยู่ในท้องถิ่น นอกจากนี้มีการค้นพบภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งยังมีอยู่ในหมู่บ้าน ชาวบ้านได้นำมาวิเคราะห์ และนำไปใช้ รวมทั้งให้ข้อมูลย้อนกลับไปสู่ระบบการวางแผนโดยตัวเอง
- 5) ชาวบ้านได้รับการฝึกให้สามารถคิดวิเคราะห์ในระดับที่ลึกซึ้งและกว้างไกลมากขึ้น ซึ่งส่งผลให้คุณภาพงานของเขาดีขึ้นด้วย
- 6) การอบรมชาวบ้านลดลง ชาวบ้านกลายเป็นผู้ฝึกอบรมด้วยตนเอง ซึ่งการเรียนรู้จากชาวบ้านในท้องถิ่นด้วยกัน ทำให้การเรียนรู้เป็นไปได้ง่ายขึ้น และกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านยังช่วยให้เขาสามารถเรียนรู้จากตัวเองด้วย

จากผลกระทบและข้อบ่งชี้ถึงการนำรูปแบบการให้ประชาชนในชนบทมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาไปประยุกต์ จะเห็นได้ว่า การพัฒนาคุณภาพมนุษย์ที่ยั่งยืน และป้องกันปัญหาสังคมในระยะยาว จำเป็นต้องให้ชุมชนเป็นฐานการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงทุกขั้นตอน ตั้งแต่การมีส่วนร่วมในการวางแผน การดำเนินงาน กลไกติดตาม และการประเมินผล เพื่อสร้างวิธีการพัฒนาที่เหมาะสมกับสภาพของชุมชน



รูปแบบการให้ประชาชนในชนบทมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา จึงเป็นแนวคิด กระแสใหม่ของการพัฒนาสังคมที่สะท้อนออกมาทั้งจากนักพัฒนาในระดับโลก ระดับประเทศ จนถึงระดับท้องถิ่น และเป็นแนวคิดที่น่าจะมีความเป็นไปได้สูงในการส่งเสริมให้ผู้ปกครอง เกิดความตระหนักถึงความสำคัญของบทบาทหน้าที่ของตน และร่วมลงมือแก้ปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับคุณภาพชีวิตบุตรหลานในชุมชน

อนึ่ง ในการส่งเสริมให้ผู้ปกครองเกิดความตระหนักและร่วมมือในการส่งเสริม คุณภาพชีวิตของบุตรหลานของตนเองตลอดจนเด็กคนอื่น ๆ ในชุมชนนั้น ทางการศึกษา เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การให้ศึกษาสำหรับผู้ปกครอง ซึ่งงานนี้ถือว่าเป็นหน้าที่หลักหน้าที่หนึ่งของ นักการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นักการศึกษาปฐมวัย ซึ่งในทางการศึกษาได้กล่าวถึงการให้ การศึกษาผู้ปกครองดังในลำดับต่อไป

### ตอนที่ 3 การพัฒนาโปรแกรมการศึกษาสำหรับผู้ปกครอง

#### 3.1 การศึกษาสำหรับผู้ปกครอง

การเลี้ยงดูเด็กนั้น ถึงแม้ใคร ๆ ก็ทำได้แต่การที่จะทำได้ดีให้ถูกต้อง ซึ่งจะก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างเต็มที่แก่ตัวเด็กนั้น เป็นสิ่งที่ยากเย็นยิ่งนัก เพราะลำพังแต่ความรัก ความรู้ ความเข้าใจยังไม่เพียงพอ จะต้องรวมถึงการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องควบคู่กันไปด้วย (วันเพ็ญ ทิศาลพงศ์, 2531) นักจิตวิทยาเชื่อว่า ความแตกต่างของเด็กอันเกิดจากการเลี้ยงดู ที่แตกต่างกันในวัยเด็ก จะมีอิทธิพลต่อการก่อตั้งพฤติกรรมที่จะติดตัวเด็กไปตลอดชีวิต (อารยา สุวงศ์, 2532) ด้วยเหตุนี้คุณภาพชีวิตหรือพัฒนาการของเด็กนั้นจึงขึ้นอยู่กับบุคคลที่ทำ หน้าที่ในการอบรมเลี้ยงดู ซึ่งในช่วงต้นของชีวิตหรือที่เรียกว่า ปฐมวัยนั้น บุคคลที่มีบทบาทสำคัญ ที่สุดคือ พ่อ แม่ ผู้ปกครอง เป็นบุคคลสำคัญในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก เพราะเป็นผู้ที่ใกล้ชิดกับเด็ก มากที่สุด สามารถที่จะตอบสนองความต้องการพื้นฐานของเด็ก อันได้แก่ ความต้องการ ในการดำรงชีวิต ความต้องการด้านความรักและความอบอุ่น นอกจากนั้นเด็กยังได้รับอิทธิพล

จากสภาพแวดล้อมภายในครอบครัว พัฒนาการของเด็กจะเป็นไปอย่างไร ย่อมขึ้นอยู่กับ การอบรมเลี้ยงดูจากทางบ้านเป็นสำคัญ เมื่อคุณภาพของเด็กมีผลมาจากการอบรมเลี้ยงดูของ ผู้ปกครองเป็นอย่างมากเช่นนี้ การให้การศึกษาสำหรับผู้ปกครอง จึงช่วยพัฒนาเด็กและช่วยลด ปัญหาต่างๆ ที่เกี่ยวกับตัวเด็ก ซึ่งมีสาเหตุสำคัญมาจากการขาดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับเด็ก

โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กวัยอนุบาลซึ่งเริ่มไปโรงเรียน และได้รับอิทธิพลร่วมกัน ระหว่างบ้านกับโรงเรียน ผู้ปกครองย่อมเป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้เป้าหมายของการพัฒนาเด็ก ประสบผลสำเร็จยิ่งขึ้น และการช่วยเหลือสนับสนุนจากครอบครัวมีอิทธิพลต่อความสำเร็จของ เด็กในโรงเรียน ซึ่งโรงเรียนไม่สามารถพัฒนาเด็กตามลำพังได้ บ้าน โรงเรียน และชุมชน ต้องทำงานร่วมกัน (Albert, 1997)

ถึงแม้ว่าผู้ปกครองจะมีความเต็มใจที่จะส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็ก แต่ก็ยังไม่แน่ใจในบทบาทที่เหมาะสม มีความกังวล ขาดความรู้ในการส่งเสริมเด็ก ผู้ปกครองต้องการ คำแนะนำ และส่งเสริมจากครูในการช่วยเหลือเด็ก ผู้ปกครองต้องการสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการ กับครูเกี่ยวกับปัญหา หรือความก้าวหน้าของเด็ก ผู้ปกครองต้องการคำแนะนำเกี่ยวกับปัญหา ในการศึกษาของเด็ก การจัดกิจกรรมให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการศึกษาของลูก หรือการให้ การศึกษาสำหรับผู้ปกครอง จะช่วยให้ผู้ปกครองมีความรู้ความเข้าใจ และช่วยให้เด็กประสบ ความสำเร็จในการเรียน (Nedle and McAfee, 1979 ; Henderson, 1988 ; Smith, 1988 อ้างถึงใน ปัทมศิริ อธิธาภิรักษ์, 2539)

อรุณี ทรดาล (2536) กล่าวว่า การให้ความรู้ผู้ปกครองเป็นกระบวนการ ที่ช่วยให้ผู้ปกครองมีความรู้ เจตคติและทักษะในการพัฒนาตนให้เป็นผู้ปกครองที่มีประสิทธิภาพ

ฉันทนา ภาคบงกช (2528) กล่าวว่า การให้ความรู้ผู้ปกครองจะช่วยลดปัญหา ต่าง ๆ เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก เพื่อให้ผู้ปกครองมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาเด็ก นอกจากนี้การให้ความรู้ผู้ปกครองยังช่วยให้ทางบ้าน และโรงเรียนมีความเข้าใจที่ตรงกัน ในการส่งเสริมให้เด็กพัฒนาไปในทิศทางที่เหมาะสม มีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน ทำให้เด็กไม่ต้อง ประสบปัญหาความขัดแย้งระหว่างครูและผู้ปกครอง

จากผลการวิจัยการให้ความรู้ผู้ปกครองของคาเรน (Karen, 1997) ได้สรุปไว้ว่า การให้การศึกษาพ่อแม่ สามารถช่วยเหลือในการพัฒนาเด็ก โปรแกรมการสร้างความรู้ด้วยตนเองของพ่อแม่ สามารถช่วยพ่อแม่ในการเตรียมความพร้อมให้แก่เด็กได้

โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองนั้น สโปเด็คและซาราคโค (Spodek and Saracho, 1994) กล่าวว่า เป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการของเด็ก และพัฒนาทักษะในการให้การศึกษาแก่เด็ก และการเลี้ยงดูเด็ก

สรุปได้ว่า การให้การศึกษาสำหรับผู้ปกครองเป็นการมุ่งเน้นให้ผู้ปกครองได้มีความรู้ความเข้าใจในการอบรมเลี้ยงดู และส่งเสริมพัฒนาการเด็ก อันเป็นหัวใจสำคัญในการวางรากฐานการพัฒนาทั้งร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญาของเด็ก ให้เจริญงอกงามอย่างมีคุณภาพ ซึ่งจะมีอิทธิพลต่อการเสริมสร้างฐานความพร้อมของเด็กต่อไปในอนาคต

### 3.2 การพัฒนาโปรแกรมการศึกษา

#### 3.2.1 ความหมายของการพัฒนาโปรแกรมการศึกษา

ดวงเดือน อ่อนน้อม (2539) ได้อธิบายความหมายของโปรแกรมการศึกษา หรือบางครั้งใช้คำว่า โปรแกรมการสอน หมายถึง รายละเอียดของแนวการจัดการเรียนการสอน เพื่อมุ่งเน้นพัฒนาผู้เรียนโดยทั่วไป หรือผู้เรียนที่มีคุณสมบัติพิเศษเพื่อให้ผู้เรียนนั้นได้รับการพัฒนาไปตามจุดมุ่งหมาย หรือลักษณะของโปรแกรมที่วางไว้ ซึ่งส่วนใหญ่รายละเอียดของโปรแกรมจะประกอบไปด้วย จุดมุ่งหมาย ลักษณะของโปรแกรม การคัดเลือกผู้เข้าร่วมโปรแกรม วิธีการจัดกิจกรรม และการประเมินผลโปรแกรม

#### 3.2.2 หลักการพัฒนาโปรแกรม

จอยส์ และเวล (Joyce and Weil, 1986) กล่าวถึงหลักในการพัฒนาโปรแกรม หรือรูปแบบการสอน สรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

1) โปรแกรม หรือรูปแบบการสอน ต้องมีทฤษฎีรองรับ เช่น ทฤษฎีด้านจิตวิทยาการเรียนรู้ เป็นต้น

2) เมื่อพัฒนาโปรแกรม หรือรูปแบบการสอนแล้วก่อนนำไปใช้ อย่างแพร่หลาย ต้องมีการวิจัยเพื่อทดสอบทฤษฎี และตรวจสอบคุณภาพในเชิงการใช้ในสถานการณ์จริง และนำข้อค้นพบมาปรับปรุงแก้ไข

3) การพัฒนาโปรแกรมหรือรูปแบบการสอน อาจออกแบบให้ใช้ได้กว้างขวาง หรือเพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะเจาะจงอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้

4) การพัฒนาโปรแกรมหรือรูปแบบการสอน จะมีจุดมุ่งหมายหลัก ที่ถือเป็นตัวตั้งในการพิจารณาเลือกรูปแบบไปใช้ กล่าวคือ ถ้าผู้ใช้นำรูปแบบการสอนไปใช้ตรงกับจุดมุ่งหมายหลัก จะทำให้เกิดผลสูงสุด แต่ก็สามารถนำรูปแบบนั้นไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์อื่นได้ ถ้าเห็นว่าเหมาะสม

### 3.2.3 องค์ประกอบของโปรแกรม

คูเปอร์ และวอร์ดน (Cooper and Worden, 1983) กล่าวถึง โปรแกรมการสอนมีส่วนประกอบดังต่อไปนี้

- 1) จุดประสงค์
- 2) ความต้องการของผู้เรียน ลักษณะผู้เรียน ความสามารถของนักเรียน
- 3) กระบวนการเรียนการสอน
- 4) สื่อ วัสดุอุปกรณ์ หนังสือ เกม และสิ่งอื่นที่ต้องการใช้

### 3.2.4 การประเมินผลโปรแกรม

ไดมอนสโตน (Diamondstone, 1980) กล่าวถึง การประเมินผลโปรแกรมไว้ว่ามีวัตถุประสงค์ เพื่อตรวจสอบคุณภาพของโปรแกรมในด้านรูปแบบของโปรแกรมด้านประสิทธิภาพของโปรแกรม และผู้ดำเนินการประชุม การประเมินสามารถทำได้หลายรูปแบบ เช่น ประเมินด้วยแบบสอบถาม แบบสำรวจ การสัมภาษณ์ เป็นต้น

### 3.3 โปรแกรม หรือรูปแบบต่าง ๆ ในการจัดการศึกษาสำหรับผู้ปกครอง

#### 3.3.1 หลักในการจัดโปรแกรม หรือรูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับผู้ปกครอง

ศุภกุล เกียรติสุนทร (2539) ได้เสนอว่า การให้ความรู้ผู้ปกครองอาจใช้ บ้าน หรือสถานศึกษาเป็นแหล่งในการแลกเปลี่ยนและเผยแพร่ความรู้ และประสบการณ์

พรรณิภา สันติพงษ์ (2526) ได้เสนอหลักการในการจัดทำโครงการ ให้การศึกษาแก่ผู้ปกครองไว้ 3 ประการ ดังนี้

- 1) โครงการที่จัดขึ้น ควรให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปกครอง และเด็กมากที่สุด
- 2) โครงการที่จัดขึ้น ควรสนองความต้องการ ความสนใจ และ ปัญหาของเด็กแต่ละกลุ่ม
- 3) การจัดทำโครงการให้การศึกษาแก่ผู้ปกครอง ควรนำบุคคลจากหลาย ๆ ฝ่ายเข้ามามีส่วนในการจัดด้วย

นิภา ทองไทย (2525) ได้เสนอแนะไว้ว่า หลักสูตรการให้การศึกษา แก่ผู้ปกครองที่สามารถดำเนินการใช้ให้เป็นที่พึงพอใจของผู้ปกครอง ควรมีลักษณะดังนี้

- 1) เป็นปัญหาที่ผู้ปกครองกำลังประสบอยู่
- 2) เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวัน
- 3) เป็นสิ่งที่สามารถที่จะปฏิบัติได้ง่าย และมีวิธีการให้เลือกปฏิบัติได้หลายวิธี
- 4) เป็นสิ่งที่เหมาะสมกับพื้นฐาน และสภาพแวดล้อมของผู้ปกครอง

#### 3.3.2 ขั้นตอนการดำเนินการในโปรแกรมการศึกษาสำหรับผู้ปกครอง

ขั้นตอน และวิธีการในการจัดการศึกษาสำหรับผู้ปกครองนั้น เออร์บาช (Auerbach, 1968) ได้เสนอแนะว่าควรดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

1) การสำรวจความต้องการของผู้ปกครอง ก่อนการจัดทำหลักสูตร การให้การศึกษาแก่ผู้ปกครอง เพื่อจะได้พัฒนาหลักสูตรสอดคล้องตามความต้องการ และ ความสนใจที่สุด

2) ตั้งจุดมุ่งหมายให้ชัดเจนว่า ต้องการช่วยให้ผู้ปกครองมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการเด็กในด้านใด หรือเพื่อช่วยให้ผู้ปกครองตระหนักถึงความสำคัญ ของปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัว หรือเพื่อช่วยให้ผู้ปกครองมีความเข้าใจในบทบาท ของตนและของเด็กต่อครอบครัว และชุมชนของตน เป็นต้น

3) พิจารณาเนื้อหาสาระของหลักสูตร เพื่อเลือกให้เหมาะสมตาม สาระ และ อยู่บนพื้นฐานทฤษฎีที่จะทำให้ผู้ปกครองเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างเหมาะสมกับ กลุ่มผู้ปกครอง

4) หาวิธีการในการให้การศึกษาแก่ผู้ปกครองโดยใช้วิธีการต่อไปนี้

4.1) วิธีกลุ่มสัมพันธ์ ได้แก่

- (1) การอภิปรายกลุ่ม
- (2) การศึกษา และการอภิปราย
- (3) การประชุมปฏิบัติการ
- (4) การแสดงบทบาทสมมติ

4.2) การใช้สื่อมวลชน เช่น หนังสือพิมพ์ หนังสือ วารสาร โทรทัศน์ วิทยุ ภาพยนตร์ วิดิทัศน์ ภาพนิ่ง และภาพเคลื่อนไหว

4.3) การให้ความรู้แบบตัวต่อตัว โดยการออกไปเยี่ยมผู้ปกครองตามบ้าน และพูดคุยด้วยอย่างไม่เป็นทางการ

4.4) ใช้วิธีผสม โดยนำเอาหลาย ๆ วิธีมาใช้ผสมผสานกัน

แมสโตเกลีย (Massoglia, 1997) ได้เสนอรูปแบบการให้ความรู้ผู้ปกครอง ซึ่งมี 5 ขั้นตอน ดังนี้

- 1) สำรวจความต้องการของผู้ปกครอง
- 2) จัดสถานการณ์ และกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้ปกครอง
- 3) นำเสนอโอกาสการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบุคคล สถานที่ เวลา
- 4) ประเมินประสบการณ์การเรียนรู้
- 5) ส่งเสริมพฤติกรรมใหม่ให้ผู้ปกครอง

ไดมอนสโตน (Diamondstone, 1980) นำเสนอรูปแบบการจัดประชุม  
ปฏิบัติการสำหรับผู้ปกครอง ซึ่งมี 10 ขั้นตอน ดังนี้

- 1) สำรวจความต้องการพื้นฐาน
- 2) ประเมินก่อนการประชุม
- 3) กิจกรรมสร้างความสัมพันธ์
- 4) สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับวัตถุประสงค์การเรียนรู้ร่วมกัน
- 5) ให้ความรู้
- 6) อภิปราย
- 7) ฝึกปฏิบัติ
- 8) วางแผนการติดตามผล
- 9) ประเมินผล
- 10) ติดตามผล และประเมินผลหลังการประชุม

จากทฤษฎีและหลักการข้างต้น สรุปได้ว่า การพัฒนาโปรแกรม คือ  
รูปแบบการสอนที่ต้องมีทฤษฎีรองรับ และมีการสำรวจความต้องการ เพื่อนำมากำหนด  
วัตถุประสงค์ลักษณะของโปรแกรม เนื้อหา วิธีการจัดกิจกรรม การประเมินผลโปรแกรม  
ก่อนนำไปใช้อย่างแพร่หลาย ต้องมีการทดสอบทฤษฎีและตรวจสอบคุณภาพจากการนำไปใช้  
ในสถานการณ์จริง และนำข้อค้นพบมาปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้ นำรูปแบบการสอนไปใช้ได้ตรงกับ  
จุดมุ่งหมาย

ทั้งนี้โปรแกรมการให้ความรู้ผู้ปกครองที่มีประสิทธิภาพ จะต้องสอดคล้อง  
กับความต้องการของผู้ปกครอง ทั้งในแง่ของความรู้ที่ผู้ปกครองจะได้รับและในแง่ของการมี  
ส่วนร่วมในกิจกรรมที่น่าสนใจ ซึ่งสามารถทำให้ผู้ปกครองรับความรู้อย่างแท้จริงและเกิด  
ความตระหนักในความสำคัญของบทบาทของตนในการอบรมเลี้ยงดูเด็กและส่งเสริมพัฒนาการ  
ด้านต่าง ๆ ของเด็กได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในการให้การศึกษาสำหรับผู้ปกครองเด็กปฐมวัยในชนบทนั้น พัฒนาการ  
ด้านที่ผู้ปกครองจะสามารถเข้าใจและลงมือปฏิบัติได้ง่าย ซึ่งจะทำให้ประสบความสำเร็จ  
เกิดความมั่นใจในตนเอง และเกิดความตระหนักในความสำคัญในบทบาทของตนที่มีต่อ

การส่งเสริมพัฒนาการของบุตรหลานของตน คือ พัฒนาการทางด้านร่างกาย โปรแกรมการศึกษา สำหรับผู้ปกครองในการส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกายของเด็กวัยอนุบาล ด้วยรูปแบบการให้ ประชาชนในชนบทมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา ที่ใช้กับผู้ปกครองเด็กวัยอนุบาลในชนบทซึ่งยัง ขาดความมั่นใจในความรู้ความสามารถ จึงเริ่มจากการแก้ปัญหการส่งเสริมพัฒนาการทาง ด้านร่างกาย ดังที่ได้กล่าวไว้ในวรรณคดีที่เกี่ยวข้องในตอนที่ 1 ข้างต้น

#### ตอนที่ 4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาสำหรับผู้ปกครอง

##### 4.1 งานวิจัยต่างประเทศ

บอนสไตน์ (Bronstein, 1994) ได้ศึกษาโปรแกรมการอบรมผู้ปกครองแบบโรงเรียน เป็นฐานที่มีต่อทักษะการแก้ปัญหา และทักษะการตัดสินใจ ของผู้ปกครองและเด็กโดยการใช้วิธี ให้การฝึกอบรมผู้ปกครอง 2 วิธี ผู้ปกครองกลุ่มที่ 1 จะได้รับการสอนและส่งเสริมให้เป็นตัวแบบ ของการใช้เทคนิคการตัดสินใจ และการแก้ปัญหา กับเด็ก เพื่อช่วยเด็กแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน และผู้ปกครองอีกกลุ่มหนึ่งได้รับการสอนให้ใช้การตั้งคำถามชี้นำในการกระตุ้นการแก้ปัญหาของ เด็กและมีการประเมินพฤติกรรมการเข้าแทรกของครูในการสอนที่เกิดขึ้นพร้อมๆ กัน ผลการศึกษา พบว่า เด็กที่ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในโปรแกรมวิธีการแบบใดก็ตาม ไม่ได้ใช้ทักษะการแก้ปัญหา และทักษะการตัดสินใจมากกว่าเด็กอื่น อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่าผลรวมระหว่างการมีส่วนร่วม ของผู้ปกครอง และการเข้าแทรกแซงในระดับต่ำของครูมีความสัมพันธ์กับความถี่ของการใช้ทักษะ การแก้ปัญหา และทักษะการตัดสินใจ นอกจากนี้ผู้ปกครองที่เป็นตัวแบบได้รายงานว่ามี การใช้ ทักษะของโปรแกรมในสถานการณ์ที่ไม่ได้มีการอบรมสั่งสอนบ่อยขึ้น และเด็กมีปัญหาน้อยลง หนึ่งเดือนหลังจากเริ่มใช้โปรแกรม ส่วนผู้ปกครองในกลุ่มการตั้งคำถามกระตุ้น รายงานว่า ประสบความสำเร็จสูงขึ้นในการประยุกต์ใช้ทักษะการแก้ปัญหา กับปัญหาส่วนตัวของตน

พอลสัน (Paulson, 1994) ได้ศึกษาผลของการให้การศึกษาแก่ผู้ปกครองในเรื่อง การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างแม่ที่เป็นชนกลุ่มน้อยทางเชื้อชาติ กับลูกที่ตกอยู่ในภาวะเสี่ยงต่อการมี พัฒนาการล่าช้า (แรกเกิด - 3 ปี ) โดยการศึกษา กับกลุ่มตัวอย่างมารดา 60 คน และบุตรซึ่งมีอายุ เฉลี่ย 19 เดือน ผู้วิจัยมุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองและผู้ให้บริการ โดยประเมิน จากกลุ่มตัวอย่าง ใน 2 เรื่อง คือ 1) การมีส่วนร่วมในโรงเรียนของมารดา ซึ่งวัดจากการเข้าร่วม



กิจกรรม คุณภาพของการเข้าร่วมกิจกรรม และความสัมพันธ์ของผู้ปกครอง และผู้ให้บริการ ที่สังเกตเห็น 2) คุณภาพของกลยุทธ์การสอนของมารดา ซึ่งวัดจากทักษะการสอนของมารดา ผลการศึกษา พบว่า วิธีการให้ความช่วยเหลืออย่างเข้มข้นเพื่อสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครอง และผู้ให้บริการ สามารถเพิ่มคุณภาพของการมีส่วนร่วมในโรงเรียนของมารดา และพบว่ามารดา มีกลวิธีในการสอนในเชิงบวกมากขึ้น

ดิคเกอร์ (Dicker, 1993) ได้ศึกษาถึงความต้องการในการให้การศึกษาแก่ ผู้ปกครองของเด็กปฐมวัยที่ด้อยโอกาสและศึกษารูปแบบของการมี กอบรมผู้ปกครอง จากการวิจัย พบว่า ผู้ปกครองมีความต้องการเรียนรู้ในเรื่องการให้การเลี้ยงดูและพัฒนาการของเด็กปฐมวัย ต่อไปนี้ (1) พัฒนาการทางด้านร่างกาย และการดูแลทางการแพทย์ของเด็กที่เจ็บป่วย (2) การอบรมเลี้ยงดูทางด้านจิตใจ การจัดการกับความกลัวและความกังวลใจของเด็ก และการส่งเสริมการรับรู้ของเด็กในเชิงบวก (3) การอบรมเลี้ยงดูทางด้านสติปัญญา ความรู้เกี่ยวกับการสร้างความคิดรวบยอดพื้นฐาน พัฒนาการทางการเคลื่อนไหวและการรับรู้ พัฒนาการทาง ภาษา การวางแผนตารางการดูโทรทัศน์ และการส่งเสริมพฤติกรรมการแสดงหาความรู้และ (4) การอบรมเลี้ยงดูทางด้านสังคม การใช้อำนาจและกฎระเบียบ การเข้าสังคม การสร้าง บรรยากาศภายในครอบครัวที่อบอุ่น บทบาทของเด็ก และการใช้ว่าง

#### 4.2 งานวิจัยในประเทศ

บัทมศิริ อีรานุรักษ์ (2539) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาโปรแกรมการมีส่วนร่วม ของผู้ปกครองเพื่อส่งเสริมการรู้หนังสือขั้นต้นของเด็กวัยอนุบาล ตัวอย่างประชากรเป็น ผู้ปกครอง นักเรียนชั้นอนุบาล 1 - 3 ที่มีอายุ 3-6 ปีจำนวน 31 คน เป็นกลุ่มทดลอง 16 คน กลุ่มควบคุม 15 คน โดยการจัดกิจกรรม 4 กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมการประชุม กิจกรรมการทำกิจกรรมกับลูก กิจกรรมการบันทึกพฤติกรรมการรู้หนังสือ และกิจกรรมการรายงานความก้าวหน้า ผลการวิจัย พบว่า 1) หลังการทดลองใช้โปรแกรมฯ ผู้ปกครองกลุ่มควบคุมมีคะแนนความรู้ความเข้าใจในการ ส่งเสริมการรู้หนังสือขั้นต้นสูงกว่าผู้ปกครองกลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 2) ผู้ปกครองกลุ่มทดลองมีคะแนนความรู้ความเข้าใจในการส่งเสริมการรู้หนังสือขั้นต้นหลัง การทดลองใช้โปรแกรมฯ สูงกว่าก่อนการทดลองใช้โปรแกรมฯ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3) ผู้ปกครองที่เข้าร่วมโปรแกรมฯ ส่วนมากมีความคิดเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสมของการดำเนินการใช้โปรแกรมอยู่ในระดับมากที่สุด และ 4) ครูประจำชั้นที่ผู้ปกครองเป็นตัวอย่างประชากรส่วนมากมีความคิดเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสมของการดำเนินการใช้โปรแกรมอยู่ในระดับดีมาก

ศรีธอวงศ์ คล้ายโกศล (2527) ได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบความรู้ และ ความสามารถในการดูแลเด็กป่วยระหว่างผู้ปกครองที่ได้รับการเตรียมตามปกติกับผู้ปกครองที่ได้รับการเตรียมตามโปรแกรม โดยการใช้โปรแกรมการเตรียมผู้ปกครองเด็กป่วยก่อนเข้าอยู่โรงพยาบาล และวัดด้วยแบบทดสอบความรู้และแบบสังเกตความสามารถในการดูแลเด็กป่วย ผลการวิจัยพบว่า 1) ความรู้เกี่ยวกับการเข้าอยู่โรงพยาบาลของเด็กป่วยของผู้ปกครองที่ได้รับการเตรียมตามโปรแกรม ดีกว่าผู้ปกครองที่ได้รับการเตรียมตามปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งสนองสมมติฐานการวิจัย 2) ความสามารถในการช่วยเหลือดูแลเด็กป่วยขณะพักรักษาตัวอยู่ในโรงพยาบาลของผู้ปกครองที่ได้รับการเตรียมตามโปรแกรมดีกว่าผู้ปกครองที่ได้รับการเตรียมตามปกติ อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 ซึ่งสนองสมมติฐานการวิจัย

อโนทัย อุบลสวัสดิ์ (2535) ได้ศึกษาเรื่อง ผลของกิจกรรมให้ความรู้ผู้ปกครอง ที่มีต่อทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ของเด็กก่อนวัยเรียน โดยการจัดกิจกรรมให้ความรู้ของเด็กก่อนวัยเรียนจำนวน 30 คน ประกอบด้วยกิจกรรม การประชุมปฏิบัติการ การฝึกปฏิบัติโดยใช้ชุดฝึกปฏิบัติ การรับคำแนะนำและนิเทศเป็นรายบุคคล การประชุมสรุปและการประเมินผลสรุปผลการวิจัยไว้ดังนี้ 1) ผู้ปกครองที่เข้าร่วมกิจกรรมการให้ความรู้มีคะแนนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการส่งเสริมทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์แก่นุตรหลานของตนสูงขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .0005 2) ผู้ปกครองที่เข้าร่วมในกิจกรรมให้ความรู้มีคะแนนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการส่งเสริมทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์แก่นุตรหลานของตน สูงกว่าผู้ปกครองที่ไม่ได้เข้าร่วมทำกิจกรรมให้ความรู้ผู้ปกครองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .0025 3) ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ของเด็กก่อนวัยเรียนที่ผู้ปกครองเข้าร่วมกิจกรรมการให้ความรู้ผู้ปกครอง สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .0005 4) ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ของเด็กก่อนวัยเรียนที่ผู้ปกครองเข้าร่วมกิจกรรมการให้ความรู้ผู้ปกครอง สูงกว่าเด็กก่อนวัยเรียนที่ผู้ปกครองไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมการให้ความรู้ผู้ปกครอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .0025